

ПАНЬКО ПЕДА

ВЕЧОРІЄ

Пли - ве - сна - ми - ве - чір,
Ледве вії мружить,
Синяву мережить
Хмарами байдуже.

Тихо ти.. Холоне
Обрій золотожеврий
В пристані — долоні
Простині рожеві.

Глянь - мо - ре - сто - рани
В літеплі відбило,
І ковза в безкраї
Пароплав безсило.

Хоче у безмежі
У казки заплисти,
Стежать міста вежі
Й хмарки золотисті.

Прощавай же, милий,
Може буря буде,
Сколихнуться хвилі,
Мов коханки груди.

Замутять бурдою
Хмари бородаті,
А вітри з водою
Будуть танцювати.

Збісять дикі вали,
Загремлять поганці,
Може й пароплава
Дно візьме у бранці.

А тимчасом вечір
Мрійно зорі лічить
і встає стареча ніч.

І. ТОПЧІЙ

ЗНАЙОМСТВО

М. Годованцю

Так, ми з цим селянином знайомі. Навіть більше, це брат мій Сафрон. Молодший був, у мене в домі бував. Діти мої дізнавалися з нього про запах хлібів. (Готувались на поетів).

Та тепер не хоче знатись. Бо мене несе тротуаром вітер моїх машин і ноги мої переставляє по камінню непокій жаги володіння, а він...

Натужаться двоє переляканих конячок, в босі копита пече їм камінь, котиться за ними, трясучись, возик і Сафрон і низкою тягнуться букера.

Везе приручену культуру.

Грохіт авто, крик сирен, трамваїв іскри й дзвони, буруни шуму — все безсиле.

Сидить на возі, в руді тирчить хмизина, а друга трима мотузку, прив'язану до морди конячок. І хоч би що: голову схилив і заплющив очі, мов в степу рідному їде, прислухаючись, як пухкотить після дощу земля.

Він знає, що я тут в натовпі біля нього, але поглянуть не хоче. Занятий.

Знаю, твоя філософія: багато мов — немає людей. Знайомитись ти завжди цуравсь, а тепер і не впізнаєш.

Тоді я їду автом прямо на нього, їду з музикою тисяч демонстрантів, співаємо, вітаємо його — все даремно. Навіть з маніфестацією дітей їду, яких він так любить плодити, — все рівно, аніякої уваги.

Упертий і не цікавий. Завжди казав: у вас більше галасу, чим діла.

* * *

Уже разів десять я опережав його машинами туди й назад. А немазані букера усе пишуть брукованою вулицею наївно й смішно. Возик розсохло плаче, Сафрон... у степу. Ах, так! Тоді серце на серце. В мені заговорила земля, що забрукував я її камінням.

Іду назірці. Невже город мій випустив ворогом тебе?

Та околиці вже: починаються простори і байдужість, сидять потомлені люди і на вигонах гуляє діввора.

Невже ж?

О, він уже зачув улюблений простір. Зводить потроху голову. Кінчається брук і починається пухка пилява дорога і степ.

Селянські возики з такою радістю стрибають з твердого бруку на м'який шлях, що вибили бакай з домовину.

Сафронів возик, пискнувши, стрибнув і вирнув та загубив два букери.

Коней покинуть неможна, дрочуться, зриваються в степ і букера причепить треба. Навколо безпорадний степ.

Спритна юрба хлопчаків веселих кинула футболу, запряглась у букера, прив'язала до воза і Сафронів допомогла на воза сісти.

Дививсь, як на бородавку.

Стояли в червоних краватках язиками, привітні й готові.

Розглядав.

— Хто ж ви такі?

— Піонери,— відповіли.

— Па-а-не-ри? Гм... Так будьмо знайомі — селянин Сафрон.

— Тепер ти мій,— сказав я твердо, тиснучи йому руку.

ЧЕРВОНА ХУСТКА

Моя хазяйка вважається всіми мешканцями цієї пригородньої околиці за людину смирну, богобоязну і майже цнотливу. І тому вона говорить: — Убить мало, каналлю — по-діловому, твердо з крижаним відблиском у старіючих очах.

Її співбесідниця і наша сусідка, галаслива і сварлива жінка, не стрималась, зойкнула і прохрипіла з великими очима:

— Що-о ви — ска-за-ли ???

— Убить, да... — і знов сказала так, щоб пробиту зойком околичну тишу було зараз же зведено до купи.

Рій зелених гладких мух летів і вже не чути було його дзижчання, а корова мукнула — і як грім вдарив: в безмежній гладкій тиші поторохкотіла луна.

Спека, тиша, кури, ніжні свині в своїх холодних ваннах і десь за калюжою-рікою пищить трамвайчик. Позіхаю і, ледве стуляючи слова, питаю:

— К-о-г-о у-у-бить?

— Домаху. Зрозумійте, — каже спокійно і побожно моя хазяйка, — камуністові скорилась, наділа червону хустку, як дівка бинди. Куди ж це воно, їх бог нищить, а вона плодить буде.

Домаха теж квартирантка моєї хазяйки і дружина якогось хитрого чоловіка. Живуть у дворі під солом'яною стріхою, в маленькій коробочці з двома віконцями. Приходить він з праці у синій блузі і з повними карманами газет. Мені подобається його упевнена легка хода і гнучкий оформлений працею стан. І тільки пообідають, зразу сам прибирає зі столу, подає Домні посуд, вона мие, а він ще й хату підмітає і або сміються, або співають. А потім — тиць, сам ліг на траву, посадив Домну біля себе і давай читать газети. Вечером знов уходить, тільки вже без червоного вузлика у руці. Коли повертається і коли ранком уходить — не бачу.

Чую, Домна в своїй-не своїй коробочці чимось побрязкує, збирається кудись.

Вийшла... Як позіхнув, так і рот лишився. Спокуслива і хустка на ній, як вінок.

Кінчик збудженого мого мізку починає сполучать: Революція— жінка і навпаки...

Домна пішла на город з сапою. В лабіринті парканів, поспованих хмизовими сітками, на кілках роззявились роти. В безмежній тиші захлинається вересок, і лайка біжить услід Домні рікою зелених блювотин.

— Записалась... Запаніла... Усіх розумніша стала... Знімемо хустку з патлями...

Стомились язики — і знов тиша. І от так день - у - день. Зранку пропливе вулицями в город молоко на коромислах, потім повернуться порожні глечики й голодні жінки, і ані ляльки.

Іду до Домни, допоможу хитрому чоловікові.

На городі жовті сонячники схилили умлілі голови. Домна сапує і співа, а через калюжу - ріку підспівують 3463 будинків, два чугунно - ливарних і один суперфосфатний заводи, бавиться кастаньетами трамвайчик і не всі підспівують 52 тисячі мешканців города.

Домна страшенно здивована тим, що я говорю — мов газету читаю.

Сміється, неначе її хитрий чоловік лоскоче.

Дивно, і я про те ж саме, що її чоловік.

* * *

День відпочинку. Сидимо під вітвистим каштаном і п'ємо чай. Снідаємо ласо: редиску, сметану, житний хліб і їмо багато, а сперечаємось, мов голодні. Сперечаємось з пустяковини: у скільки поверхів будинки будувать у „Городі - Садкові“, де хитрий чоловік за голову Правління.

Він, виявляється, страшно розумний, бо переконав мене і Домну, хоч вона і сердилась і навіть спиралась на партбилет, що уже дістала його.

З стародавньої церкви української ідуть, спираючись на ціпочки, старенькі, богобоязні бабусі і прибиті смутні молодиці. Дійдуть до нашого двору, зупиняться, перехрестяться і скажуть:

— Бодай тебе земля не прийняла, камуністка проклята...

Галаслива сусідка наша з дітлахами груші рве у своєму садкові.

— Баталія буде, — говорить Домна, задумчиво дивлячись на сусідку.

Після обіду прибігла розпатлана й побита сусідка.

— Де ж те право жіноче? — кричала вона на Домну. — Продала груш, так віддай йому гроші, проп'є й це. Ледве не вбив.

Червона хустка

Домна вдягає червону хустку, зводить рішуче докупі брови і йдуть з сусідкою.

Стверезілий забіяка при нас пише підписку, що коли він дозволить собі тверезий чи п'яний образити бійкою свою дружину, то вона має право позбавити його всього їхнього майна, яке вони, працюючи, надбали.

Другим днем до червоної хустки, усміхнувшись, привітались декілька білих хустинок з-за парканів.

26/IV — 28 р.

А. С. і Г. ЖУК

СВЯТО КОПАЛЕНЬ

Коли в кар'єрах рвуть бурки, луна від вибухів котиться далеко в степ, гуркотить по кряжах і кручам, бентежить спокій могил старенької „неньки України“, щезає десь за обрієм.

Отак зворушене слово покотилось по копальням Криворіжжя, заргукотіло по куточках кар'єрів і залунало десь ген-ген: їдуть... їдуть... їдуть...

Люди копалень повні поважності і спокою. Вони не люблять капливості, біганини. Вони звикли біля свого залізного діла бути завжди з повагою, бо діло велике й важке вимагає до себе обережного відношення. Збентежити їх або злякати теж велика мудрація, бо вони привикли до безпеки. Коли ви спитаєте молодого парубка, що у нього в очах повно зеленого життя, чи не сумно йому спускатися в копальню або кар'єр, де кожную хвилину загорожує смерть, будьте певні, що він посміхнеться (якщо часом не здивується) і відкаже вам: „Хіба є страх смерті там, де кожен свідомий свого єднання з великим колективом, де кожен виконує свій обов'язок в загальній справі... Не вірете?... прийдіть запитайте“.

І от несподівано спокій цих людей зворушило маленьке лунке слово. На копальнях заворушились, загомоніли... Зустрічаючись, замість привітання питали: „Чули? Їдуть“. Що-вечора збирались у читальні (особливо шахтарська молодь), наступом розбирали українські книжки, шаруділи сторінками, читали, щось шукали, змагались, іноді сиділи мовчки і довго з новим виразом вдивлялись одне в одного, почували в собі існування чогось до цього часу непомітного потрібного, людського і мабуть великого, бо не дурно ж їхали сюди до їх на глухі копальні українські письменники.

Одного раннього вечора, коли ще ледве-ледве почало сіріти, Сашко повертався до інтернаціоналу (а простіше — до казарми). Поспішав, бо затримався, а ще треба було вимитись у лазні, змінити брудний шахтарський одяг на чистий і бігти до ВеРТЕ.¹⁾ Але зупинився, пригадавши ще одну річ. Після лекції треба ще бути в дівчачій кімнаті, де що-четверга завжди маленькі збори читачів, читали там голосно останні новини з літератури та горняцькі журнали. Сашко один з найприхильніших до цієї справи, але сьогодні ні... Сьогодні він так би хотів залишити при собі той чудовий настрій, що був у нього з самого ранку. Але, коли доведеться бути там, ця потвора Оля напевне зіпсує йому настрій. Справа в тім, що Сашко і Оля страшенні вороги. Для усього інтернату це було як гріх на душі, тому що зневажливе ставлення Сашка до робкора Олі здійснювало палкі змагання між інтернатцями. З інтернатців одна половина була за Сашка, а друга підтримувала Олю. Колись вони навіть товаришували, і скоїлось лихо несподівано. Оля була робкором

¹⁾ Вечірній Робітничий Технікум на коп. ім. Жовтневої Революції.

Свято копалень

російського горняцького журналу, писала коротенькі, як її курносенький ніс, замітки про справи шахтерського життя і, коли їх друкували, ходила мовчазна, таїла в глибоких очах якусь таємницю й думала глибоку думу. Про віщо? Та хто його зна, про віщо думає та молода дівчина, що перші спроби її друкують у російському столичному журналі. Можливо, що думи її недалеко від Наполеонових, коли він ішов на Москву.

Одного разу в „дівочій“ кімнаті Сашко підсунув Олі до носа останнього журналу і, тикаючи пальцем в невеличке оповідання, спитав:

— Це твоє?

— Моє.

— Чому б не надіслати до українського журналу? Тут саме про козацький степ, що зникає під копальнями, чудово вийшло б, коли б написати українською мовою.

Не дивлячись йому в очі, Оля відповіла:

— Українською?.. Ні не вийшло б, вона дуже груба, я її не люблю...

Сашко навіть підвівся. Лупнув на неї очима раз, другий...

Вперше вони тоді позмагались і з цього разу, як кажуть, чорний кіт проскочив між ними.

Коли в хаті хвороба, це небезпечно для членів сім'ї. І вся молодь заразилась од Сашка і Олі. Ті, хто поважав Сашка, як доброго товариша, справного робітника і освіченого читача, почали суперечити тому, хто захищав Олю, як робкора свого шахтарського. Звістка про письменників трохи припинила непорозуміння, бо всі з нетерплячкою чекали. Сашко чекав приїзду, як ото хлібороб чекає дощу на свою припалену ниву. Навіть про Олю не хотів думати ці дні. І йти йому сьогодні в „дівочу“ до смерті не хотілось. Ні, він не піде. Швиденько одягнеться — і на лекцію. Тільки хотів Сашко зійти на ганок, коли це двері раптом навстіж, а з їх, як шалений, вилетів Максим Пархоменко, розхристаний, з кепкою козирком назад. Зараз же за ним вискочила Оля з великими очима. Натягаючи на голову червоний капелюшок, швиденько злетіла по східцях, за нею, мов чорногоуз, розкидаючи ноги далеко назад і вперед, побіг довжелезний Вадим.

Сашко злякано поточився і не дуже ввічливо кинув у слід:

— Тю, божевільні, куди це так?...

— Приїхали, — гукнув уже десь далеко Вадим.

У Сашка гупнуло в грудях, наче бурка порожнім кар'єрі... З півхвилини він стояв, блимаючи очима, потім підхватив поли прозодежі і навскоки побіг за товаришами.

Перехожі жахливо кидались з шляху і лаяли божевільних, але, вхопивши летюче слово „приїхали“, мовчки повертали назад і чимчикували до клубу. Лихтарі здивовано блимали на неприємну біганину, на паркані велика біла афіша радісно шепотіла в п'ятому вітрові: „приїхали, чуєш — приїхали“. Сашко наздогнав товаришів біля дверей клубу, вірвалися всі разом, як буря. В читальні, в біліярдній, навіть в „кімнаті спочинку“ було порожньо і двері навстіж, але в великій залі коїлось щось неймовірне. Повно було не тільки в рядах, товпилися в дверях, повквітчували вікна... Хлопці метушилися в натовпі і осіли... Де там! Злилось все в одну велику стіну і чекало, як одна людина.

— Пустіть... та пустіть же во ім'я людськості, — молив Максим.

Сашко з силою, як добрий відкатчик на вагонетку, напивав на нього ззаду. Бачив, що своєю брудною одежею вимазає усю спину в новому пальті товариша, але грець тому пальтові, чи ж до нього зараз?

— Пустіть! Ой, пустіть, — стогнала сплюснена з усіх боків Оля.

— Та розтупіться ж, громадяне, дівчину задавите, — рикав, мов лев, Вадим, а сам з усієї сили надавлював на худенькі плечі Олі. Якимсь дивом вони протовпились до стіни. Максим влаштував Олю на вікно, а сам, витираючи піт, радісно озирався навкруги.

— Яка сила народу, де вони набрались?..

— Як де?.. Повилазили з кар'єрів, покидали казарми і навіть повтікали з лекції — бачиш всі наші студенти тут, — з'ясував Сашко, задоволений з того, що не один він пропустив сьогодні лекцію.

Нараз стало урочисто тихо. Двері збоку відчинились і вони ввійшли. Було їх п'ятеро. Тисяча очей з жадовою дивилась... чи то пак: їла їх. Тисяча рук невтримано заплескала їм назустріч. Це ж вони, ті, хто так глибоко, просто вмів почувати і висловлювати людське життя, хиби його, радощі й сум, ті, над чиїми книжками хилились голови старих і молодих... І от вони живі, дійсні перед очима. Завкультвідділом, сяючи сам, як скло його нових окулярів, проголосив прізвища присутніх:

Остап Вишня... В залі бухнуло і розсипалось на тисячу плесків. Репетували, бо дуже знайоме було це ім'я кожному.

— Микитенко. — І знов вибух.

— Володимир Сосюра... Шмигельський... Первомайський... І після кожного тремтіли вікна від плеску. Щиро й радісно робітники вперше в житті привітали своїх письменників і було це якесь велике несподіване свято.

— Максимку, ти бачиш, ти чуєш? — збентежено шепотів Сашко і плескав брудними шахтарськими руками.

Вечір почався. Та був це не просто вечір, а якийсь нежданий - негаданий ранок. Шахтарі завмирили, коли поети говорили свої власні вірші. Ці грубі вуха, що звикли до грюкоту бурок та до дзичання забурників, виявили велику чутливість і до голосу людини. Довго слухали, про минулі часи боротьби, про сучасне життя, про велике єднання.. Поважно слухали, потім спочатку несміливо і зрідка почали запитувати, висловлюватись, підбадьорені ширими відмовами, посміливішали, захопились і забули свою неговіркість. Розговорилися про літературу, про мову, згадали Шевченка. Наслухались. І похилились голови шахтарів, підперли їх міцні мозолясті руки, а в очах заворушилась глибока думка.

Коли вечір наближався до кінця, в рядах загомоніли, кожному хотілось на прощання сказати щось таке... таке... що здається і слів би не вистачило, коли б почав говорити. Шепотіли, хвилювались, когось прохали, когось примушували вийти отуди наперед і сказати те велике, що почували всі. Увесь час бліда Оля сиділа ва вікні.

Сашко, Максим і Вадим радісно товпились тут. Ззаду робітники нетерпляче насідали:

— А ну, ви, освічені, ви зумієте скласти так, щоб було до речі... а ну котрий? Живо...

— На мою думку, цю справу повинен виконати наш робкор, здається, він гарно вмів говорити, — несподівано запропонував Сашко і суворо глянув на Олю.

— Справді, Олю! — зраділи й інші. — Ну, сміливіше!

Оля мовчки похитала головою.

— У неї, бачите, слів бракує, — загвозднув Сашко, безнадійно махнувши рукою.

Оля мовчала. Коли її залишили і повернулись дослухувати одного із письменників, вона похапки, наче її хто сіпонує за ногу, зіскочила з вікна й заховалась за чинієм спини. На розгорнутому зшитковій заворушилась маленька груба рука з оливцем. Напружено морщився лоб і зграя слів бігла рядок за рядком. На мить голова підвелась, озирнулась, вхопила вухом декілька слів, втулила їх в рядок і знов зашарудів оливцем. Посунувся по руках клаптик паперу...

Свято копалень

Коли письменник закінчив останні слова, всі встали мовчки... Урочисто...

Кінець свята, світлого свята. Ні, ще щось... Голос того ж письменника. — Ще пару слів, тут папірець. Краще було б, щоб власник сам зачитав його, та вже коли він подав — читаю.

Стало тихо - тихо. Він читав. Робітники слухали здивовано і радісно озираючи один одного. Оце ж якраз те, що вони хотіли сказати своїм письменникам. Хтось так добре впіймав одно спільне почуття. І дяка за все вислухане, і вражіння, і надія надалі налагодити зв'язок між робітниками й письменниками, і прихильність...

Письменник тихо, виразно скінчив. Заля грімнула як один чоловік. Без кінця плескали робітничі руки, цілком підтримуючи щирі слова невідомого автора.

Оля нишком вийшла з залі. На дворі була ніжна ніч ранньої весни. Ласкаво всіміхались до лихтарів далекі зірки. Розходились, гомоніли с перервами, наче прислухаючись. В глибині своєї істоти кожен обережно ніс щось пробуджене, дороге й потрібне в великім єднанні. Десь далеко зідхали бурки. Пахло весною, а в грудях дзвонили срібні дзвони.

Криворіжжя

Копальня ім. Жовтневої Революції

НОВИЙ ЕТАП

I

На наших очах поволі, але неспинно зростає пролетарська література.

З Маніфесту Всеукраїнського З'їзду пролетарських письменників 28 січня 1927 року.

Коли декому ці слова здавалися проблематичними ще рік-півтора тому, то наша сьогоднішня літературна дійсність у великій мірі мусить розчаровувати принципових скептиків і опозиціонерів пролетарського літературного руху. Справді бо, так ВУСПП, як і організація „Молодняк“, від того часу, коли вони тільки-но з'явилися на літературному обрії осередками письменників з певною класовою пролетарською програмою, встигли вже до сьогодні пройти великий шлях творчого зростання — ідеологічного й мистецького; виявили своє художнє й громадське обличчя не тільки в літературній дискусії, що в ній вони брали активну участь на сторінках своїх органів а й певними літературними фактами. Останнього року на літературному ринкові з'являється багато нових книжок, що їхніми авторами є члени цих двох організацій. Майже цілу віршовану продукцію (за небагатьма винятками), що з'явилася на ринкові за останні півтора роки, дали поети з ВУСПП'у та з „Молодняка“. Книжки В. Сосюри, І. Кулика, М. Терещенка, Д. Загула, Г. Косяченка, О. Влизька, А. Шмигельського, Д. Гордієнка, О. Донченка, Н. Забіли, Ю. Дубкова, А. Дикого, М. Доленга, Т. Масенка, Л. Піонтек і ин. — ось та переважна віршована продукція, що їй за цей час було віддано увагу читачів і критики. З поетів єврейської секції ВУСПП'у дали свої книжки — Д. Гофштейн, І. Фефер та ин. З руського сектора — книжки Кісільова, Радугина (вид. ДВУ) й ин.

Таким чином маємо реальні підстави сказати, що поети ВУСПП'а й „Молодняка“ стали головними продуцентами книжок поезій від того часу як на Україні створилися ці дві організації. Ми не можемо в цій статті розглядати зокрема кожну книжку всіх наведених тут

авторів. Треба тільки сказати на підставі критичних оцінок, вміщуваних у пресі, що ця продукція і своїм соціальним тонутом, і своїми мистецькими якостями в тій чи іншій мірі відповідала вимогам нашої епохи.

На полі белетристики письменники з ВУСПП'у та „Молодняка“ також не лишилися пустоцвітами. Багато нових авторів разом із старішими видали за цей час не мало збірок оповідань, повістей, ба навіть з'являються романи. Книжки Івана Ле („Юхим Кудря“, „Танець живота“ — ДВУ, „Ритми шахтюрки“ — ВУСПП, „На шляху“ — в „Черв. Шляхові“, „Чорна сестра“ — в „Житті і Революції“), Л. Смілянського („Нові Оселі“ — ДВУ, І. Микитенка („Вуркагани“ — ДВУ, „ІДУ“, — „Маса, „Брати“ — ВУСПП), Л. Первомайського („Земля обітована“ — ДВУ, „День новий“, „Комса“, „Околиці“ — роман), О. Кундзіча („Село вовче“ — ДВУ, „В ущелинах республіки“ — Пролетарій, „Де факто“ — роман), І. Кириленка (повість „Курси“ ДВУ та ин.), В. Кузьміча („Італійка з Маджента“, „Наган“, „Хао жень“), К. Гордієнка („Автомат“ — Книгоспілка), О. Донченка („Сурми“, „Золотий павучок“ — ДВУ), А. Клочья („Шахтарське“ — ВУСПП), П. Радченка, Юр. Вухналя й ин. — ось побіжний перелік вуспівської та молодняківської белетристики, від якої не легко буде відмахнутися будь-якому скептикові.

В галузі критичних праць з'являються книжки В. Юринця (про П. Тичину), Б. Коваленка („В боротьбі за пролетарську літературу“ та друга, більша книжка в ДВУ), В. Коряка, І. Момота, М. Доленга, Я. Савченка, праці Б. Якубовського, С. Щупака і ин. Треба згадати ще велику працю „Антологію американської поезії“, що дав І. Кулик, та інші переклади з європейських та американських авторів, які внесено в українську літературу вуспівцями.

Нарешті, на полі масової літературної роботи ВУСПП і „Молодняк“ також не тільки не пасли задніх, а завжди являлися піонерами й ініціаторами.

Всі ці галузі роботи двох пролетарських організацій характеризуються спільними рисами: це та тверда класова лінія, патос нашого будівництва і прагнення до все більш значних досягнень, що їх поклали в основу своєї роботи як ВУСПП, так і „Молодняк“.

Тримати фронт пролетарської літератури під довгим обстрілом і в атмосфері постійного скепсису й недвозначних посмішечок з боку „літературного оточення“ — це справді було не легким завданням. Не губити рівноваги, не кидатись в розпач, залишатись вірними традиціям перших фундаторів пролетарської літератури, зміцнювати свої позиції і прагнути до встановлення братерського зв'язку з пролетарськими літературами всіх народів СРСР, відстоюючи повну

самостійність розвитку окремих літератур — ці завдання лягли на плечі ВУСПП'у й „Молодняка“ цілою своєю відповідальною вагою.

Як же справді допомагав дехто з літературного оточення зростові ВУСПП'у та „Молодняка“? Що дало нам це „оточення“ такого, на чому б ми могли повчитися, як письменники й громадяни, на чому б ВУСПП і „Молодняк“, як нові письменницькі організації, могли б нормально рости й розвиватися?

Надаремно ми будемо шукати теоретичних праць, що могли б нам стати за науку, на сторінках „Вапліте“, органу колишньої Академії. Очевидно ж бо, що ні Христюкове „розпечене перо“, ні Обсерваторові „Думки про молоду белетристику“, ні т. Кулішева „Критика, чи прокурорський допит“, ні т. Сенченкове „Зачароване коло“, ні т. Хвильового „Одвертий лист до Володимира Коряка“, ні редакційна стаття „Наше сьогодні“ — за таку науку нам не могли стати. Цей вибуховий матеріал Академія пускала його на ринок з іншою метою. Що — правда, він зашкодив ВУСПП'ові й „Молоднякові“ менше, ніж самій „Вапліте“, але призначення його було нам ясне. Однак ми зараз не збираємося брязкати мечами. Ні, ми об'єктивно аналізуємо ту „науку“, що давали нам ті, хто завжди мав слабкість вважати себе за вчителів, за зразкових майстрів то — що.

Що ж залишається з теоретичних праць у „Вапліте“? Залишається стаття т. І. Айзенштока (що не був членом „Вапліте“) — „10 років Опоязу“, т. Смолича — „*Nature morte* в художній літературі“, т. Досвітнього „Тенденція твору“ (Про Ібан'есів дуалізм) та формалістичні етюди Йогансена й Майфета.

Ми, звичайно, вдячні їй за це. Але нам все-таки неясно, де ті підстави, на яких дехто з „Вапліте“ робив нам такі закиди: „Ви не хочете вчитися. Дивіться на нас?“

Доводиться констатувати, що підстав цих малувато.

З теоретичних праць колишніх академиків, що вийшли б окремими книжками, є одна-однісінька. Правда, зате вона знаменита. Це книжка М. Йогансена — „Як будується оповідання“. („Книгоспілка“, 1928, ст. 144). Книжка справді „знаменита“. Ми не хочемо сказати про її автора так, як сказав недавно один російський критик про Полонського: „Неужели Полонскому непонятно, что лучше жить в дикой пустыне, носить тяжелые вериги и быть знакомым исключительно с проходящими мимо верблюдами, чем пользоваться такой „известностью“, какою пользовался в свое время князь Дундук?“

Ні, ми присвяtimo кілька спокійних рядків цій науці про те, „як будується оповідання“. Автор її, що раніше виступав у літературі як поет і прозаїк („17 хвилин“), вчить нас сьогодні у теоретичній своїй праці:

Новий етап

„З дурня прозаїка не буде, хай вже краще прямо вчиться на історика літератури“ (стор. 29).

Не будемо заперечувати цього авторитетного твердження. Також не будемо в даному разі сперечатися з т. Йогансенем і проти думки Дізраелі, що каже:

„Ви знаєте хто критику? Люди, що не мали успіху в літературі та мистецтві“ (стор. 28).

Визнаємо ці думки за дуже дотепні й відзначимо, крім того, зворушливу Йогансенову любов до таких-о „наукових“ слів, якими він охоче оперує: „Дурненькі“, „ідіоти“, „дурень“, „брехати до-схочу“, „дурний письменник хай забирається к . . . історикам літератури“ то-що. (З розділу „Як зробитися новелістом“).

Відзначимо також, що наш учитель застосовує у цій своїй книзі „свій єдино марксивський, більше того — єдино правдивий погляд на мистецтво“ (ст. 3), який полягає в тому, що значіння мистецтва прирівнюється до значіння селятерської води чи лімонаду.

І нарешті скажемо, що ВУСПП „має слабкість“ уважати цю книжку т. М. Йогансена за шкідливе непорозуміння в „Книгоспілці“, яка видала цю „науку“ мабуть „по злобі“ на автора . . . Треба тільки додати, що, крім „єдино марксивських“ поглядів на мистецтво, в книжці уміщено ті праці автора, що друкувалися в „Вапліте“ і за які ми вже дякували при розгляді цього журналу¹⁾. Отже можемо спокійно робити висновок:

— Не допомогу знаходили ВУСПП і „Молодняк“ від „Вапліте“, а щось . . . „більш правдиве“.

Другий фланг нашого оточення була майстерня Револуційного Слова („Марс“). Свого органу ця літературна організація не мала і через те не могла пекти нас „розпеченим пером“, брати нас в „зачароване коло“, давати „поради молодим белетристам“, вияснювати „наше сьогодні“ то-що. Отже і тут „теоретичної науки“ (що-правда, з інших причин . . .) ми не мали. З художньої ж продукції „Марс“ дав українській літературі такі „шедеври“, як „Гармонія і свинушник“, що належить колишньому голові „Марсу“ Б. Тенеті, твори Борзяка, Брасюка та інші „зразки“. На жаль . . . вони можуть стати за науку кому завгодно, тільки не ВУСПП'у. Й не „Молоднякові“, гадаємо.

Ось при такій аналізі доводиться знову запитати: а де ж ті підстави, на яких і ця організація поглядала на ВУСПП звисока

¹⁾ Справді бо, вони без отієї передмови, розхитаної та химерної, склали б потрібну книжку. І. М.

й „улюлюкала“ на його адресу, захиляючись від власних „до-тепів“?

Ми залишаємось без відповіді. Але будемо справедливі. „Бур'ян“ А. Головка („Плуг“) та „Голубі ешелони“ П. Панча („Вапліте“) — ось два приємні й безперечно значні факти, що ми охоче приймаємо від нашого літературного оточення. Ще дві-три збірки (як „Дні юності“ А. Любченка, „Кров землі“ Ю. Яновського) — це все краще, що дістала наша література від цього флангу за цей час.

Однаке порадувавшись „Бур'янові“ А. Головка, доведеться навести й зразок „допомоги“ з боку одного критика, члена цієї ж таки дружньої нам організації, „Плуг“. З мудрістю „філософа в осьмнадцять лет“ цей критик писав:

„Одне те, що нам доводиться довгенько таки чекати на реальне здійснення тих завдань, що ставить собі ВУСПП — створення нових художніх і культурних цінностей, перейнятих активним пролетарським світоглядом, неминуче викликає як певні сумніви щодо творчих можливостей організації, так і сувору обережність в оцінці того, що вона нам дає“. (Ю. Савченко). (Розб. І. М.).

Для більшої об'єктивності нагадаємо, що ці „сумніви“ надруковано плужанським критиком 1927 р. на самому початку роботи ВУСПП... Значить, гадаємо ми, для критика з дружньої нам організації не важно було чекати на „реальне здійснення“, а важно було як мога скорше висловити „сумніви“, й „сувору обережність в оцінці“.

Порівняймо, як зворушливо збігаються „сумніви“ Ю. Савченка з „пророцтвом“ журналу „Вапліте“.

„Навіть за найкращих умов ВУСПП вплинути на історичний розвиток української пролетарської літератури не зможе. Але з фактом його існування доводиться рахуватися, як з необхідними й неминучими „іздержками революції“ („Вапліте“, № 3, ст. 155). Далі — ще рішучіш.

„Ми не без жалю констатуємо перший провал ВУСПП і знаємо, що за ним неминуче, як невблаганна смерть, прийде другий і третій“ („Вапліте“, № 3, ст. 135).

Нам здається, що деяка подібність в думках і „сумнівах“ цих двох наших критиків єсть. Навіть більше: вони ніби один одного продовжують.

Щоб не образити „Нову Генерацию“ та В. Поліщука з „Авангардом“, треба згадати, що „критикували“ нас і вони. Правда, у „Нової Генерации“ це виходило досить смішно, як і годиться їй.

Новий етап

Що ж до В. Поліщука, то цей перманентний буян і „радіовішатель“ конструктивного динамізму, динамічного конструктивізму й иншого верлібрового джаз-банду, як і треба було сподіватись, батато „шумів“ на ВУСПП і „Молодняк“ і навіть на літературному диспуті закликав громадянство розігнати ці організації, щоб очистити поле для „Авангарду“. Крім того, видавані за його редакцією та участю брошури („Молодик“, „Радіус Авангарду“) лишаються в історії нашої дискусії „найяскравішими“ документами своєрідности „поліщучих“ прийомів боротьби.

Таке було наше літературне оточення. В цій своєрідній „блокаді“ (не кажучи вже про різних инших „критиків“, що палили на вуспівські позиції з поза організацій), брали участь навіть такі поважні люди, як професори скотарства. Один профскотар навіть у передмові до вибраних творів О. Вишні, хитро (по-волячому) підморгуючи до Шенгерієвської відьми, „запускає“ тим часом свої „профскотарські“ зуби в спину „деяких“ організацій.

Так „благодійно“ впливало на нас літературне оточення...

І вже одне те, що ВУСПП і „Молодняк“ знайшли в собі сили не захитатися, утриматись на своїх позиціях, мусить промовляти за той органічний зріст, що йшов усередині цих організацій. І правда. Зростати вони могли тільки в моральній єдності одного товариша з другим, в контакт з робітничим читачем та цілим революційним суспільством і в протиставленні себе, як пролетарських організацій, негативним впливам, що йшли від декого з літературного оточення. Бо ті впливи не допомагали цьому зростові, а гальмували його і не лише своєю зовсім не дружньою критикою, а часто й „художніми“ творами.

Та, не зважаючи ні на що, ВУСПП і „Молодняк“ не зійшли з позицій пролетарської літератури.

І не зійдуть.

II

Утворюється братерське співробітництво пролетарських культур, яке ще більше стимулює інтенсивність їх розвитку, зміцнює їх інтернаціональну суть, розгортає нові, найширші обрії.

...Ця література, об'єднуючи кращі творчі сили пролетаріату, відкриває широку можливість співробітництва для тих попутницьких елементів, які щиро хочуть наблизитись до ідеології пролетаріату.

Ми навмисне взяли за моту до другого розділу ці два абзаци з того самого Маніфесту. І то не для того тільки, щоб показати, як логично вони один одного доповнюють і розвивають, а щоб

вияснити тут ще раз ті можливості й перспективи, які відкриваються перед пролетарською літературою і творчістю решти радянських письменників при умові гармонійного сполучення їх творчих прагнень. Нам ясно, що пролетарська культура і культурна революція, в процес якої вступають республіки СРСР, не протирічають одна одній. Бо ж розвиток пролетарської культури мусить становити і становить зміст цілої культурної революції. І тільки на певному ступені цієї культурної революції відбуватиметься „переростання культури пролетарської в загальнолюдську культуру комуністичного суспільства“. (З резолюції по доповіді т. Авербаха на Всесоюзному З'їзді пролетарських письменників). Коли ж до того ще згадати, що „диктатура пролетаріату не є закінчення класової боротьби, а є продовження її в нових формах“ (Ленін), і що XV З'їзд ВКП(б) констатував загострення класової боротьби саме в сьогочасний період, то роля пролетарських елементів культури, а зокрема роля пролетарської частини літератури, мусить стати нам цілком ясною. Та нам ясно і те, що як не можна протиставляти пролетарську культуру цілій культурній революції, так не можна протиставляти й пролетарську літературу цілій радянській літературі. Навпаки ідеї пролетаріату мусять все більше просякати в творчість радянського письменника, в творчість попутника.

Пролетарська література мусить допомогти письменникові-попутнику проробити цю еволюцію; вона мусить радіти з кожного навіть незначного його досягнення на цьому шляху, сприяти йому і відповідним чином поцінювати кожний крок попутника, скеровний на перемогу над рештками т. зв. „аполітичності“, упадництва, байдужості до героїзму робітничого класу і до його великого будівництва. Пролетарська література й своєю справжньою витриманістю, і патосом своєї художньої продукції мусить наочно показати попутникові неминучу правдивість цих слів: „Думки панівного класу є в кожному епоху панівними думками, цеб-то клас, що є панівною матеріальною силою суспільства, є в той самий час його панівною духовою силою“ (К. Маркс).

Звідци для письменника-попутника, який щиро йде до ідеології пролетаріату, мусить стати ясно, що гегемонія пролетарської літератури, якої вона ще не має, явиться одначе історично неминучою і досягнення її він не повинен утруднювати, а, навпаки, в міру своїх сил сприяти цьому. Часом дехто любить кидатись словами: механічно розв'язують справу. Таким охочим перекручувати нашу дійсність нагадуємо, що в постанові Політбюра ЦК КП(б)У (про політику партії в художній літературі) зостережено всі права й можливості кожної літературної групи: „партія висловлюється за вільне

змагання різних угруповань і течій в цій царині". Кінець 2 п. цієї ж постанови просто вказує, що „жодна з літературних груп, існуючих на Україні, не може претендувати на монополію й на пріоритет". І ми завжди про це пам'ятаємо. Отже будь яка думка про механічне розв'язання цієї справи відпадає. Пролетарські письменники повинні заробити гегемонію, а не претендувати на неї тільки тому, що вони пролетарські. І вони її зароблять. Кожен рік, навіть кожен день наближає їх до того. В цьому розумінні й для письменника - попутника, який справді таки „широ хоче наблизитись до ідеології пролетаріату", мусять стати ясними шляхи його творчості. Ці шляхи ведуть його до максимального співробітництва з пролетарською літературою.

Зрозуміло, що він може піти й іншими шляхами. Він може також опинитися і в ворожому таборі, в лабетах буржуазної ідеології, і вже виступатиме тоді в нашій дійсності, як культурна сила, що протиставила себе завданням ленінської культурної революції. Така неминуха логіка діалектики. І з неї виходять на цей випадок і завдання пролетарської літератури: найобережніше й найуважніше ставлячись до тих, які ще вагаються, шукають шляхів і боязко наближаються до пролетаріату, — боротися нещадно й безкомпромісно з тими, що свідомо протиставляють себе прелетарській літературі. Бо ж:

„Мистецькі шукання й змагання в українській літературі, що стоять на ґрунті пролетарської революції, відбуваються в соціальної площині, наміченій резолюцією червн. пленуму ЦК КП(б)У, яка говорить, що на ділянці творення соціалістичної культури йде боротьба за її ідейну чистоту з ворожими силами буржуазії" — говорить в тій самій постанові Політбюра.

Письменники - попутники не можуть не помічати, що в цих шуканнях пролетарська література уже й тепер має великі досягнення. Вона вже виросла настільки, що здатна не тільки дати рішучу одсіч тим, хто захоче нівелювати її значіння, а й переконати решту письменників у правдивості своїх шляхів. Бо тільки той письменник, що завжди лишається в своїй творчості на позиціях пролетарського світогляду, може найбільш об'єктивно й правдиво пізнати соціальну дійсність і подати її в своїх творах. Тільки та література, що пізнає світ з погляду пролетаріату і впливає на читача відповідно до завдань робітничого класу, втягаючи в цей складний процес і літературу попутницьку, — зможе допомогти великому соціалістичному будівництву. Решта лишиться пустоцвітом, одноденним „цінностями", „художніми" витребеньками, хоч як будуть деякі викладачі літератури

пропагувати ці „шедеври“ студентам наших педтехнікумів то-що. Мало того, що такі твори від цього не покращають, і що поезії на зразок:

Коли сподіванки твої пірнуть у небуття,
А мрій крилатих облетить і пір'я, —
То обпирайсь в останні дні життя
Об тверду скелю гордого зневір'я...

або:

На бур'яни, обліті жовцю,
Холодна мжичка миготить,
І скалить осінь зуби вовчі,
І дуб заковується в мідь,—

залишаться чужою нам „мжичкою“, „жовцю“ і „гордою зневірою“,— студентство наше пропаганди цих творів не прийме, бо це студентство напружено йде до молодого творчого життя, а не до зневіри й мжички. Воно вміє пізнати також вороже не тільки в літературі, а й в лекції з приводу літератури. Нині не тільки студентство радянських ВИШ'ів, культурний авангард нашого суспільства, а й цілі широкі маси читачів розуміють, що боротьба на літературному фронті точиться не лише за ямби і хореї, динамізм, конструктивізм, чи за неокласичні, чи будь-які інші форми поезії, реалізм чи романтизм у прозі, а головним чином за ідеологічний вплив, за застосування в літературі ідеологічних поглядів і стремлень тих соціальних верств, для яких (свідомо чи несвідомо) пишуть письменники окремих груп.

Цеб-то—на полі нашої літератури нині особливо яскраво й виразно відбуваються ті процеси, що їх схарактеризовано було в резолюції ЦК ВКП(б) (з 1 липня 1925 р.): „Складність господарчого процесу, одночасне зростання протирічних і навіть просто одна одній ворожих господарчих форм, процес народження й зміцнення нової буржуазії, що викликається цим розвитком, неминучий, хоч попервах не завжди усвідомлений потяг до неї частини старої і нової інтелігенції, хемічне виділювання із суспільних глибин нових і нових ідеологічних агентів цієї буржуазії—все це повинно неминуче відбиватися і на літературній поверхні громадського життя“.

І коли пролетарська література давно вже визначила своє місце в згаданих складних процесах, то на вагання інших письменників часом доводиться ще поглядати з тривогою. Щоб максимально вплинути на історичний розвиток літератури, щоб дійти найбільших досягнень у своїй власній творчості, збагатити її художньо й зміцнити ідеологічно, і щоб спільними силами сприяти наближенню до пролетаріату інших письменників, насамперед потрібна єдність в лавах пролетарських письменників.

Новий етап

З усіх цих поглядів питання про консолідацію сил пролетарських літератур нашого Союзу давно треба було вважати за дуже актуальне. Всесоюзний З'їзд пролетарських письменників, що відбувся в Москві (30/IV — 8/V — 1928) поставив його в порядок денний, як одне з найголовніших питань. Ті наслідки, що їх досяг Всесоюзний З'їзд, після довгого й гарячого обговорення справи, становлять новий етап в історії розвитку пролетарської літератури.

III

„Об'єднання пролетарських письменників України повинно увійти в товариські стосунки з такими ж письменницькими об'єднаннями Росії, Білорусії, Грузії та всіх інших союзних та автономних республік. Це повинно йти до їх об'єднання у всесоюзну спілку літературних федерацій всіх народів СРСР на засадах пролетарського інтернаціоналізму, з поборюванням усяких національних протиставлень або претензій на гегемонію, чи зменшення самостійної культурної творчості кожного народу“.

З постанови Політбюра ЦК КП(б)У

З промови т. Коваленка, що її надруковано в цьому числі „Гарту“, читач довідається про ті розходження, які були виникли на Всесоюзному З'їзді при обговоренні національного питання. Ми не будемо повторювати тут тих міркувань з цього приводу, які нам довелося вже висловити в статті про Всесоюзний З'їзд („Комуніст“ з 13/V — 1928 р.). Зазначимо тільки, що делегація ВУСПП, в якій було забезпечено представництво й єврейської, й руської секцій, заперечуючи дещо з тверджень доповіді т. Сутиріна, виходила, як з наведеної вгорі постанови Політбюра, так із директив Пленуму Раді ВУСПП, що дав своїй делегації цілком ясного наказу.

Насамперед треба було заперечити правдивість організаційних принципів ВАПП'а. Той „демократичний централізм“, що на ньому було збудовано Всесоюзну Асоціацію Пролетарських Письменників, ступневим приєднуванням організацій окремих республік до російської асоціації, ні в якій мірі не відповідав лінії нашої делегації. Тому наша делегація виробила проект засад Всесоюзного об'єднання асоціацій пролетарських письменників окремих республік СРСР, як рівних і повноправних членів цього об'єднання. Цей наш проект викликав довгі й жваві обговорення, в наслідок яких З'їзд прийшов з рештою до згоди, визнавши радію новим принципам, що їх висунула наша делегація і підтримала організація пролетарських письменників „Кузніца“.

Було окремо переведено З'їзд руських пролетписьменників, на якому створено окремо російську асоціацію (РОСАПП), що взяла потім, нарівні з Білоруською, Закавказькою, Туркменістанською, Узбекістанською асоціаціями та з ВУСПП'ом участь у створенні Всесоюзного об'єднання (ВОАПП).

Ще в „Проекті основ“ наша делегація підкреслила відсутність на З'їзді таких пролетарських організацій як „Полимя“ (Білорусь) та „Молодняк“ (Україна), що їхня участь у Всесоюзному об'єднанні не тільки бажана, а й необхідна.

В тому ж проекті делегація ВУСПП зазначила, що „найпершим і невідкладним завданням об'єднаних пролетарських літератур мусить стати сприяння утворенню в своїх республіках, радянських літературних федерацій, що об'єднуюватимуть з пролетарськими письменниками решту радянських письменників (селянських, ліф'ів, попутників). Фронт пролетарської літератури повинен прагнути далі до створення Всесоюзної Спілки Радянських Федерацій“.

„...Всяка инша лінія, що веде до ізоляції пролетарської літератури від решти радянської літератури, мусить бути категорично засуджена З'їздом і не повинна припускатися Всесоюзним об'єднанням, як лінія, що розминається з політикою партії в художній літературі“.

Не доводиться говорити далі, що і в цьому проекті, і потім у статуті ВОАПП, що його виробила наша делегація — статут одностановно ухвалено з'їздом — підкреслено невідмінну й тверду умову об'єднання пролетарських літератур: їх абсолютну рівність і цілковиту самостійність їх розвитку.

Нарешті делегація ВУСПП, виконуючи волю Пленуму Ради ВУСПП і пам'ятаючи потребу повного контакту з організацією „Молодняк“, залишила право затвердження участі ВУСПП'а у Всесоюзнім Об'єднанні й виділення своїх 10-ти представників до Ради ВОАПП, за Всеукраїнським З'їздом ВУСПП, що має відбутися ще цього року.

IV

Утворення Всесоюзного класового фронту пролетарської літератури становить новий етап на шляху широкого її розвитку. Звідди відкриваються необмежені контактовані в дружній роботі творчі можливості. Цим забезпечується крім того й поборювання, як місцевого націоналізму в окремих республіках, так і великодержавного шовінізму, який, проявляючись часто-густо в різних напіввідвертих формах, спричиняється в першу чергу до розвитку шовінізму в інших республіках. Пролетарська література, вільна

Новий етап

від страшної націоналістичної отрути, зможе тільки спільними силами допомогти цілій радянській літературі позбутися цього буржуазного гальма, цих темних плям на широкому полі нашої молоді культури.

Ворожу нам ідеологію, що за висловом тов. Бухаріна в умовах пролетарської диктатури „ползет на карачках в укороченом виде“, можна перемогти тільки в дружній боротьбі, в братерському співробітництві всіх літератур нашого Союзу. Уже цей Всесоюзний З'їзд висловив рішучі протести проти тих проявів великоруського шовінізму, що траплялися на сторінках газет, як от „Читатель и Писатель“ № 14, то-що. („Тревожный сигнал“).

Ми не хочемо бути казенними оптимістами й гукати, що віднині ці болючі прояви не знаходитимуть собі місця. Ми знаємо, що в умовах класової боротьби, загострення якої в сьогочасний період якраз констатував XV З'їзд ВКП(б) такі прояви націоналізму різних відтінків траплятимуться як в РСФРР, так і в інших республіках, в тому числі й на Україні.

Отже боротьби проти них буде ще досить. Та ця боротьба буде спільна, а значить і найбільш успішна.

В розумінні творчого художнього розвитку пролетарських літератур Всесоюзне Об'єднання повинно створити найкращі умови. Воно повинно забезпечити найповніші творчі взаємовпливи і постійний обмін досягненнями окремих літератур, вихід їх за межі своїх республік, набування ними всесоюзного і міжнароднього значіння.

Так відкривається республіканським літературам шлях до Літінтерну.

21/V — 28 p.

Б. КОВАЛЕНКО

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ЛІТЕРАТУРНІЙ ДІЙСНОСТІ

(Співдоповідь на Всесоюзному З'їзді пролетарських письменників)

Я, товариші, вважаю, що той матеріал, яким оперував товариш Сутирін, є надзвичайно цікавий і цінний, так само як і та проблема, яку ми сьогодні розробляємо. У нас, у делегації Всеукраїнського Союзу Пролетарських Письменників, з цього приводу є свої міркування, деякі поповнення, а також відміни до тих пунктів, які висунув тов. Сутирін. Тому я почну з деяких теоретичних передумов для того, щоб закінчити основною темою моєї співповіді — пропозицією відносно практичного пристосування теорії національного питання до умов літературної дійсності. Теоретично це питання досить розроблене, і зараз на Всесоюзному З'їзді особливо гостро повинно стояти питання про практичне й організаційне вирішення національного питання в такий спосіб, щоб його було найповніше ураховано при конструюванні форм Всесоюзного Об'єднання Пролетарських Літератур.

Я не мав змоги будь-як угрупувати ці питання, які зачепив у теоретичній частині своєї доповіді тов. Сутирін, а тому буду висвітлювати їх у хронологічному порядку, так як їх було видруковано в тезах.

В другій тезі ми стріваємо таке цікаве твердження: „без перебільшення можна сказати, що минуле десятиріччя пролетарської літератури в СРСР не тільки не вичерпало завдання національної політики, але збільшило, поглибило його“. Далі: „це цілком зрозуміло, бо перехід від оборони революції до економічного будівництва дав змогу зміцнити політичну рівність нації з відповідним господарчим розвитком, а заглиблення в епоху культурної революції зробило актуальною проблему національної культури. Тому не є випадковим, що Всесоюзний З'їзд Пролетарських Письменників, включаючи до своєї повістки, як спеціальне питання, національну проблему, віддає їй значно більше уваги, ніж кілька років до цього“.

Національне питання в літературній дійсності

Тут ми маємо дві постановки питання. В першій — вказівки на те, чому національне питання особливо гостро й особливо повно стоїть зараз, так, як воно не стояло, скажімо, в період військового комунізму, в період початку непу. Звідси друге твердження, що є виправдуванням лінії ВАПП, а саме: „якщо ВАПП не звертав раніш уваги на національне питання або не досить звертав уваги, то це тому, що національна проблема не була актуальною, і тільки тепер, у зв'язку з новими політичними і господарчими культурними умовами, треба це питання розглянути“. Мені здається, що це твердження не цілком вірне. Національне питання стоїть гостро від самого 1917 року, якщо говорити про епоху післяжовтневої революції. Ми мали, товариші, ускладнення характеру політичного, саме на національному ґрунті, і ускладнення настільки гострі, яких тепер безумовно не маємо.

Значить, ми не можемо стверджувати, що національне питання набирає актуальності саме тепер. Воно було дуже актуальним, скажімо, для України в 1918 році. Воно коштувало Україні, звичайно, разом з класовими моментами таких видатків соціальної революції, як гетьманська влада в 1918 році, як період петлюрівщини, період бандитизму, і саме — бандитизму класового, але з націоналістичним забарвленням. Українська буржуазія весь час використовувала національні моменти, як один із головних і важливих аргументів, для захисту свого класового господарства. Національне питання зараз не стало актуальнішим, ніж у 1918 році, тільки тепер ми маємо досить твердий і успішний курс для його щасливого вирішення. Це одне.

Друге: я думаю, що на З'їзді в порядку самокритики не доводиться заховувати помилок ВАПП'у. Помилка ВАПП'у полягає в тому, що він у свій час відмахувався від національного питання, наприклад, в 1925 році, що він вирішував національне питання надзвичайно просто і на цьому саме ґрунті відбувалися сутички ВАПП'у із Спілкою Пролетарських Письменників „ГАРТ“, що існував на Україні до 1925 року включно. Це одна увага що до питання про значність національного питання і весь період розвитку післяреволюційної нашої доби.

В шостій тезі ми знаходимо подекуди невизначне формулювання, що також примушує нас жадати деяких пояснень... „Встановлення політичного рівноправства національностей всередині СРСР, господарче зміцнення окраїн колишньої царської Росії (повторення того, що я казав) — все це призвело до того, що нації, які існували за царату, не тільки не послабили своєї національної закріпи, але підсилили її“.

Я, товариші, в марксистській термінології не стрівав такого терміну, „національної закріпи“¹⁾, і не уявляю собі виразно, що це за „звір“ під цим ховається.

Не входячи в пояснення цього терміну, я думаю, що це може зробити тов. Сутирін, висловимо з цього приводу свою думку. Якщо зріст національної культури розуміти як всебічний розвиток нації в умовах радянську дійсності, то доводиться зазначити, що в цьому всебічному розвитку нації є свої специфічні моменти, а саме — класова диференціація. В галузі літератури ми не обмежуємося пролетарською українською літературою тому, що життя, об'єктивні умовини висувають, крім пролетаріату, творчість селянських мас, і то селянських мас різних соціальних верств, починаючи від глитая і кінчаючи незаможником — найбіднішим селянином. Ми маємо рецидив буржуазної літератури, великий розквіт міщанської літератури, так що це багатство „національних скреп“, їх зміцнення вміщає в себе розвиток і буржуазних відтінків національної культури, причому в цьому відношенні інші республіки не являють собою винятку в порівнянні з РСФРР, де так само, на ґрунті часткового відродження буржуазії в умовах непу виростають різні „неумеренные любители русских блинов“. В зв'язку з багатством і різноманітністю класового змісту сучасних культур окремих національностей СРСР, ми маємо діалектичний процес боротьби всередині націй, пролетарського крила з крилом буржуазним, при чому ми маємо боротьбу не лише класи проти класи, пролетаріату проти буржуазії за її знищення, а й боротьбу ще за завербовання проміжних шарів дрібної буржуазії, яка має революційні тенденції революційної інтелігенції і особливо — селянських верств. От, товариші, той складний зміст „національних закріп“, що його треба розшифрувати. Завдання наше — представників окремих республік — не лише в тому, щоб стимулювати розвиток пролетарської культури, але в той же час — провадити нещадну боротьбу з виразно буржуазною літературою, за опанування, за ідейне керівництво літературою селянською і взагалі перемешною, революційно-інтелігентською і навіть попутницькою.

Переходжу до проблеми культурної орієнтації, яка так само викликає у мене деякі зауваження. Перш за все самий термін культурної орієнтації — невиразний.

Що це значить?

Якщо ми беремо культурну орієнтацію на Захід взагалі, значить, наша орієнтація має не лише культурний, але й політичний зміст,

¹⁾ В доповіді тов. Сутиріна — „национальные скрепы“. Прим. ред.

Національне питання в літературній дійсності

так як це було у свій час із позицією Хвильового, від якої він уже відмовився. Якщо цей термін пристосований до РСФРР, або саме — до російської культури, то тоді треба зазначити деякий відтінок односторонності в цьому терміні, деяке протиставлення, яке в тезах Сутиріна було виразно висловлено: або на Радянську Росію, або на „обов'язково реакційний“ Захід і Схід. Ця суперечність — метафізична. Тут не має елементів діалектики і ось чому: річ у тому, що сучасний Захід не являє собою чогось монолітного. Ми знаємо, що там командує буржуазія і командною культурою з'являється буржуазна культура, але це не значить, що на Заході немає антиподів буржуазної культури, культури пролетарської. Імена Сінклера — Америка, Бехера — Германія і Анрі Барбюса — Франція говорять про те, що всередині буржуазного суспільства зростає культура нової класи, класи могильників буржуазії, і якщо ми, — як каже Сутирін, — однемося від орієнтації на Захід, як на реакційний, то ми відкинемо також революційні і пролетарські елементи західної культури, які там є. Я думаю, що аналогічну аргументацію, правда в меншій мірі, можна розвинути і в відношенні до Сходу. Поза тим, відвернувшись від Заходу, ми відкинемо ту багату культурну спадщину, яку Європа збирала протягом багатьох століть і яку нам корисно вивчати в порядку студіювання класичної літератури. (Голос з місця: „Це одрижка Хвильового!“). Це у вас трохи кисла одрижка. Я можу процитувати відповідне місце з постанови ЦК комуністичної партії більшовиків України, де рекомендують засвоювати світові досягнення культури, опрацьовуючи їх в потрібному для пролетаріату напрямку. Я гадаю, що не варто оперувати демагогічними вигуками, тому, що від такої демагогії не дуже гарно пахне (голос із Президії: „Це навіть не делегат“). Тим краще!

От, товариші, як ЦК Комуністичної Партії (більшовиків) України формулює завдання пролетарської літератури, даючи їй пораду засвоювати світові досягнення революційної літератури. Ми беремо від Заходу революційні елементи, ми ставимося до них критично, коли ці елементи не пролетарські, а лише революційні, тоб - то з домішкою дрібнобуржуазних настроїв, або обмеженості. Ми можемо вивчати відповідні елементи східної літератури. Нам треба опанувати всім багатством, всією сумою людської культури для того, щоб потім на цій багатій підвалині продовжувати будівництво пролетарської культури, обробляючи й переробляючи у відповідний спосіб культурну спадщину. Ось одна орієнтація значно ширшого характеру. Тепер візьмемо інше питання — обопільного впливу літератури в рамках СРСР. Тут у нас спостерігаємо таке явище: дуже буйно виростає не лише російська література, а росте українська література,

білоруська, грузинська, єврейська література, яка територіально розпорошена, але як література певної мови, певної національної культури являє, безумовно, великий художній інтерес, і от, якщо говорити про обопільний вплив братерських літератур СРСР, треба особливо підкреслити конечність брати від усіх літератур СРСР, які, безумовно, кожна зокрема мають свої особливі досягнення, яких може, а навіть напевне немає в інших літературах. Треба поставити широко питання про обопільний культурний вплив в межах СРСР і в межах усього світу, треба урахувати величезну роль літературного інтернаціоналізму, що об'єднує пролетарських і революційних письменників всього світу. Тільки в такий спосіб ми підійдемо правильно до питання, може не „культурної орієнтації“, бо цей термін іноді по-різному розуміють, а до засвоєння й опанування багатством окремих націй. Ми на Україні саме так і вирішуємо цю проблему. У нас є зв'язок із білоруською літературою, хоч би в формі перекладів з білоруської мови, що друкуються по наших журналах, у формі співучасті на наших З'їздах Пролетписьменників Білорусі і на З'їздах білорусів - українців, у формі висилання літературних делегацій. Недавно у нас була білоруська делегація і, здається, за кілька днів, виїздить на Білорус українська делегація. От ці, хоча поки-що і неудоконалені методи культурного зв'язку, які однак у нас уже здійснюються по лінії білоруської літератури. Про російську літературу я не кажу, це само собою зрозуміле. Російська література має великий успіх, велику читаність і значіння на Україні. Беремо літературу Закавказзя. Ми маємо багато перекладів цієї літератури на українську мову, перекладів зроблених найхудожніше, не якими-будь середніми авторами, а такими, як скажемо, Павло Тичина, — один із кращих, видатніших поетів нашої післяжовтневої епохи. Ми маємо зв'язок із єврейською літературою, не лише в процесі дружнього співробітництва в одній організації, про це я буду говорити, але саме в процесі обміну літературним досвідом, художніми досягненнями, а також через переклади, через обміни нашими літературними зразками.

Чергове питання — це питання про склад пролетарської літератури. Тов. Сутирін, ні трохи не перевіривши фактів, стверджує, що склад пролетарської літератури других республік, не йдучи за прикладом пролетарської літератури Росії, складається переважно з селянських і дрібнобуржуазних перешаровань, які щойно пролетаризуються. Не знаю, як стоїть справа з іншими республіками, але що до України, то це безумовно неправильно. Безумовно, у нас, в пролетарських організаціях, відсоток робітників не нижче від відсотку робітників у російських організаціях. У нас є великі кадри

Національне питання в літературній дійсності

українського пролетаріату, і ці кадри висувають один по одному більш або менш видатних людей і імен для нашої молодшої літератури. Таким чином і це твердження тов. Сутиріна також неправильне. Не треба створювати якоїсь загальної схеми, яка б простягалася на всі республіки, а треба урахувувати міру культурного росту окремих республік, зокрема їхнього пролетаріату, а також кількість робітників даної республіки. Якщо, скажімо, у Києві маємо 60 відсотків робітників-українців, то цілком нормально, що цей відсоток зробить свій вплив на творче обличчя української літератури; і не варто стригти під один гребінець культури, які мають великий історичний розвиток і культури молодих народів, які лише в радянських умовах піднімають свій рівень, і то починаючи з елементарних форм освіти, письменності й т. ин.

Далі треба визначити, що в зв'язку з багатством літератури розвинених культурних одиниць, з класовим і загальномистецьким змістом, — не доводиться особливо підкреслювати роль російської літератури, визначаючи при цій нагоді її подвійне значіння, — російської літератури, як тієї, що веде перед у всіх інших літературах в художньому розумінні, і російської літератури, як тієї, що має особливо ортодоксальний класовий зміст, як літератури, що найближче стоїть до інтернаціоналізму, не в приклад іншим радянським літературам, що, очевидно, стоять від нього далі. Ми читаємо в третьому розділі тез тов. Сутиріна такий вираз: „Російська пролетарська література на шляхах до переробки національної культури на інтернаціональну стоїть, безумовно, на першому місці“. Звідки це видно? Де й коли це було доведено? Ми не можемо зменшити значіння російської літератури, її інтернаціонального значіння, але всеж не слід так категорично, не перевірюючи фактів, установлювати якийсь зверхінтернаціональний зміст російської літератури.

Треба не забувати одного моменту, а саме, що рецидиви місцевих націоналізмів (термін, може, не цілком влучний, але думка зрозуміла) в більшій мірі відживляються великоросійським націоналізмом, і уривки цих рецидивів, які можуть проскочити і в російську і в українську літературу, безумовно, мають певне пропорціональне співвідношення. Ми можемо пригадати слова Леніна про те, що головний ворог, основний ворог у всесоюзному масштабі — це великоросійський шовінізм, тому, що великоросійська буржуазія в минулому гнобила окремі нації, і місцевий націоналізм є в більшій мірі реакцією на великоросійський націоналізм, в більшій мірі, але не виключно, бо національний момент єднається з класовим; всякий націоналізм породжує буржуазію. Однак треба урахувати й те, що великоросійський націоналізм викликає зусилу реакцію

з боку місцевого націоналізму. Тому пролетарська література Росії, що не являє собою замкненого табору, яка впливає на всю радянську літературу й перероблює її в інтернаціональному розумінні, ця література, безумовно, якщо вона буде мати хоч найменшу „відрижку“ не лише націоналізму, але й неуважного ставлення до національної проблеми в окремих республіках, вона вдарить по пролетарських і, особливо, радянських літературах національностей і тим підсилить відпорні тенденції недовір'я на національному ґрунті. Тому не варт підкреслювати зверхінтернаціоналістський характер російської літератури і робити звідси висновки, що треба виживати в першу чергу місцевий націоналізм, бо це відвертає увагу від боротьби з націоналізмом великодержавним.

Тепер далі — про головні труднощі нашої роботи в УСРР. Велику й шкідливу роль відіграє колосальний вплив російського шовінізму на наш національний шовінізм, що, звичайно, має своє місце.

Тут я перейду до галузи публіцистики взагалі, не лише літературної. Я кажу, що російський шовінізм в літературі впливає на нас. Я беру тут літературу загального характеру — радянську і навіть іноді антирадянську, яка випадково проскакує.

Перш за все, товариші, треба зазначити цикл таких явищ, як русотяпські вибрики проти української літератури. Тов. Сутирін подає деякі дані із Закавказької практики. Я нагадую найяскравіші факти з цієї ж ділянки, що стосуються до України. Русотяпська робота ускладняє нашу роботу на Україні. От Ларін не стидався в такому великому органі, як „Більшовик“, висунути глибокодумний постулат про шкідливість українізації в пролетарських центрах на Україні. Цей же самий Ларін засуджував українську літературу на селянське, загумінкове існування. При чому не лише великі міста, як Київ та Одеса, але й навіть районні міста, як, приміром, Золотоноша, попали до списку центрів, які належить зрусифікувати. Об'єктивно — це безпосередня підтримка українського глитая. Український глитай цього тільки й чекає, щоб потім виступити в ролі захисника і борця за загальнонаціональні інтереси, аж до організації бандитських загонів під відповідною вивіскою. І коли Ларін, відповідальний робітник, розкидається такими реченнями, то вони викликають хоробливу реакцію на Україні, не лише в колах попутників, але і в колах пролетарських письменників. Це одна перлина, що про неї ми мусимо згадувати на кожній культурній нараді не особливо теплим словом.

Тепер друга перлина — Ваганян... — Теорія асиміляції по культурній лінії. Цей самий Ваганян — обер-русифікатор і великодер-

Національне питання в літературній дійсності

жавник, спекулює інтернаціоналізмом, прикриваючи ним відвертий націоналізм. Далі! Ми ще маємо таке видання, як „Жизнь Искусства“, де пишуть, що на Україні досі проживають малороси, що їм не треба давати в Одесі української опери тому, що вони не доросли до цієї опери. На такі „головотяпські“ вибрики з боку російських шовіністів, у нас реагують, може, значно енергійніше, ніж у РСФРР. Якби, наприклад, який-будь українотяп спробував назвати російський нарід „кацапами“, то він не побачив би ні одного органа друку в УСРР, а в виданнях РСФРР терміни „малороси“, „хохли“ иноді стріваються. Та й не лише терміни, а й недопустимі великодержавні теорії.

Я, товариші, в зв'язку з національним питанням хочу підкреслити специфічні умови роботи пролетарських організацій національних республік і ті ускладнення, які ми маємо на місцях, і яких російські організації пролетарських письменників не мають. Ці умови такі:

По-перше, історичний розвиток колишніх „окраїн“, — розвиток у рямцях колоніального побуту і самого нещадного пригноблення національної культури. Ми мали таке явище, коли в 14-му році після оголошення війни було закрито всю українську пресу. Я не є прихильником тих видань, тому, що вони були або дрібнобуржуазні або середньобуржуазні (великобуржуазних не було), але все ж такий натиск давав буржуазії матеріал для агітації за єдиний національний фронт буржуазії і українського пролетаріату. В теперішні часи українська буржуазія теж намагається довести, що й сучасна практика радянської системи має багато відріжок старої колоніальної практики. Буржуазія намагається під своїм буржуазним прапором об'єднати весь нарід, особливо селянство, його не надто трітків частини. Друга особливість розвитку укрлітератури — це народництво, селянські та дрібнобуржуазні літературні традиції, які склалися на Україні знову ж таки в силу вимушеної русифікації і взагалі соціального пригноблення низів. В силу цієї русифікації робітничі елементи не попадали в творчі кадри, а попали переважно селянські, та дрібнобуржуазні — різні поповичи, спадкоємні вчителі і т. ин.

От, товариші, друга особливість, з якою нам у своїй роботі доводиться рахуватися. Тому, коли в Росії, головнo, доводиться провадити боротьбу по класовій лінії (тут є буржуазні письменники, яких треба громити), то в нас класова лінія ускладнюється національними труднощами. У нас буржуазія — не лише буржуазія в класовому розумінні, але вона також є ще й розсадником націоналізму. Ми маємо низку особливостей в розвитку соціальної революції

на Україні. Головно — це переплітання класових елементів з елементами національними. Цей момент коштував нам багато в часи громадянської війни. Всі ці об'єктивні умови дають поживу настроям деякого недовір'я до Росії, що спостерігається в селянських та інтелігентських колах. Ми маємо той факт, на який не треба закривати очей, а саме, що в Білорусі ставлення до української інтелігенції інше, ніж у Росії. Якщо не цілком інше, то, принаймні, в більшій мірі. Звичайно ця інтелігенція, головню попутницька, але ж завдання наше зводиться до того, щоб притягати попутницьку літературу до пролетаріату. От чому, товариші, нам доводиться особливо серйозно підходити до вирішення національного питання так, щоб не було абсолютно ніякого натяку на яку б то не було культурну залежність, культурне командування з боку російської національності й інших національностей. Ми говоримо, що в культурному житті це переплітання класових моментів з національними дуже хоробливо відчувається. Ми маємо труднощі в розвитку пролетарської літератури, як майбутнього гегемона зокрема, тому, що пролетарська література не популярна на Україні в колах українських письменників, якраз у звязку з труднощами національного питання, і тому, що пролетарська культура з погляду багатьох попутників — це „полк вірних малоросійських козаків“; це — „кочубеївці“, що продалися Москві, втративши своє національне сумління, як каже фашист Донцов. І от на цьому спекулюють, підривають пролетарський авторитет. В силу історичних умов, в перші роки революції до культурного життя прийшли, безумовно, дрібнобуржуазні елементи. Пролетаріат не був настільки культурний, щоб почати писати, його репрезентували в 1919 році письменники — одиниці пролетарської інтелігенції, що цілком зрослася з пролетаріатом. А головні літературні кадри — це була внутрішня еміграція, що орієнтувалася на Захід в поганому розумінні цього слова, на буржуазну еміграцію жовтоблакитного кольору. Були ще й кадри таких лібералів, які вважали, що внутрішня еміграція — невдалий етап, і що треба використати радянські умови для розвитку націоналізму. Це свого роду національна „устряловщина“ з сильним націоналістичним відтінком. Все це мало місце і видбиток в літературі. В порівнянні з тим невеликим численно, але міцним в художньому розумінні колом письменників, пролетарська група безумовно опинилася на якийсь час ззаду, — лишалася ззаду в творчому відношенні, бо вона не досить переконувала в творчому розумінні наших класових ворогів.

Ми знаємо, що пролетарському письменникові важко переконати буржуазію своєю творчістю тому, що буржуазія в силу свого

світосприймання не може захопитися пролетарською художністю, але певну формальну грамотність вона все ж таки може визнавати, і нам довелося багато попрацювати, щоб досягти хоч би такого визнання, а разом із тим і авторитету — не для буржуазії, ворожої літератури, а для попутницької та для революційної. Ми маємо таке явище, коли хвильовисти розбили першу спілку пролетарських письменників „Гарт“, що її організував поет-комунар, фундатор пролетарської літератури Василь Блакитний. Тоді багато проміжного елементу попало під вплив націоналістичної науки Хвильового. Багато проміжного елементу вешталось весь час поміж Хвильовим та пролетарським табором, але бачачи, що пролетарський табір слабший, що це переважно молодняк і окремі особи із старших письменників, вони пішли за Хвильовим, керуючися до певної міри почуттям отарним, бажанням прилаштуватися до літературної популярності, досягти літературної слави в очах буржуазної критики, яка одразу визнала Хвильового за генія, як тільки він зробився ідеологом націоналізму. В цьому руйнуванні „Гарту“, крім класових умов, велику роль відіграли націоналістичні ускладнення, велику роль відіграло побоювання асиміляції з Москвою, гасло — „геть від Москви!“ — здобуло популярність саме як теорія одмежовування від Москви, щоб не асимілюватися, а одержати самостійне культурне оформлення в поганому розумінні цього слова. З культурною орієнтацією на Захід були звязані політичні висновки, які частково робив сам Хвильовий; особливо ж розробкою цього питання зацікавилися українські фашисти за кордоном. В роботі ВУСПП’у, а також комсомольської організації „Молодняк“ на Україні, яка вже існує коло 2-х років, ми мали велику, жорстоку боротьбу з правими організаціями в питаннях творчих і політичних. Нас не визнавали, як творчу групу, заявляли, що ми просто генеральні писарі. Це ж так гармонувало з полком малоросійських козаків і, от, мовляв, скільки генеральних писарів, що не мають художньої вартости, політиканствують, хочуть поставити українську культуру в залежність від російської.

За два роки роботи ми маємо творчий зріст організації, який примушує, якщо не буржуазних письменників, то принаймні попутників та революційну інтелігенцію визнати нас, як літературну силу. Ми маємо 4 бойові органи, видавництво Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників. Ми маємо боевий орган ЦК комсомолу „Молодняк“, що обслуговується за більшістю групою письменників „Молодняк“. Цікаво якраз розвивалася творча робота нашої Спілки. Ми розвивали творчу роботу не лише Українською мовою, але й мовою національної меншости. Ми маємо перший в світі орган пролетарської єврейської культури „Проліт“. Цей факт є знаменний,

він доводить, що наслідком правильного вирішення національного питання на Україні, єврейська література росте в тісній згоді і обопільному впливові, в кращому розумінні цього слова, з українською літературою. Російська література на Україні має також перший на Україні після жовтневої революції товстий журнал „Красное Слово“. Ці досягнення не лише творчого порядку, це досягнення величезного політичного значіння. Мені, по правді сказавши, дуже боляче було чути заяву кавказького товариша, що от, мовляв, Гільдін, наш лідер єврейської групи ВУСПП, виходить у фраці перед Всесоюзним З'їздом: цим він уподобляється якомусь літературному Чемберлену ¹⁾. Така термінологія не потрібна тому, що вона якраз пахне недооцінкою значіння національного питання. Не можна говорити про перший пролетарський орган, що це „якась книжка“, це не „якась“ книжка, а епоха в історії пролетарської єврейської літератури. Є у нас і досягнення в розумінні нових творчих течій формального та ідеологічного порядку. Ми маємо таку течію, як пролетарський реалізм. Я гадаю, що цей термін всім відомий, тому довго зупинятись на ньому не буду. Ми маємо таку течію, як нову лірику нової людини, життєрадісного комунара, поборника, будівничого, а не розвезлого, розсмиканого інтелігента. У нас є багато нових поетів такого напрямку. Ми маємо у ВУСПП і зосередження ортодоксальних, бойових марксистських сил у критиці. Це знаменний факт і говорить він про те, що ВУСПП набирає все більшого впливу на загальнорадянську літературу, раз він озброєний марксистською критикою не в груповому розумінні цього слова і не в розумінні якоїсь сторонньої оцінки, а в розумінні ортодоксальної вірності ідеологічним завданням партії, які ми на Україні переводимо. Творчий авторитет ВУСПП'у виріс; виріс авторитет громадський. Міра досягнень дальшої нашої роботи багато залежить від правильного вирішення національного питання у Всесоюзній Організації Пролетарської Літератури.

Якже ми збираємся вирішити національне питання, звичайно в організаційному оформленні? Про принцип тут говорив тов. Сутирін; я з самого початку зробив деякі поправки й додатки, які, на мій погляд і на погляд української делегації, є доцільними. Що ми розуміємо під організаційними принципами і разом із тим, які висуваємо конкретні пропозиції?

По-перше, треба знайти такий модус вівенді, таке співробітництво пролетарської літератури, яким буде забезпечено максимальну

¹⁾ Один із товаришів, у своєму виступі дорікав тов. Гільдіну за те, що його промова мала дипломатичний характер. Про те від таких докорів не були вільні й інші представники делегації ВУСПП'у, що виступали на З'їзді дуже одноставно.

Національне питання в літературній дійсності

волю оперування цією літературою на місцях, максимальну творчу волю, максимальну організаційну волю, відсутність тіни залежності від якої іншої літератури. Це, товариші, головний принцип, який конче треба перевести і від якого ні в якому разі ми не можемо відмовитися.

І от, товариші, з'ясовуючи цей принцип, я повинен сказати, що в практиці ВАПП'у не завжди було чутливе розуміння національного питання. Якщо ми переглянемо історію роботи ВАПП'у в цьому питанні, то побачимо, що елементарне недооцінювання, механічний підхід до національного питання мали своє місце. Візьмімо, наприклад, тактику яку собі взяв ВАПП хоч би підчас кавалерійського наскоку, тов. Валяйтися. (Сміх, галас). Між иншим у нас на Україні ім'я Валяйтеса так тісно асоціюється з його тактикою, що ми говоримо Валяйтися, а не Валяйтес (галас). Він приїхав до нас 1925 р. на З'їзд „Гарту“ і начеб-то якийсь „літературний імперіяліст“ диктував нам волю ВАПП'у для українських письменників. І ми його зі З'їзду вигнали. Але все-таки він своєю тактикою довів групі Хвильового, що треба відмежовуватися, тікати від Москви... (Микитенко : „Доводив“) Ясно, що нам він не довів, але доводив, а декому й довів. І криза пролетарської літератури 1925 року де в чому мусить завдячувати його „успіхам“. В органах ВАПП'у ми маємо низку статей, що не цілком нас вдовольняють, і якщо ми — пролетарські письменники — намагались іноді на цю помилкову інформацію про українську літературу не звертати уваги (хіба мало буває помилок), то наші вороги використовували найменшу зачіпку, щоб довести, що от, мовляв, хочуть командувати, але ні чорта не розуміють в справах української літератури. Приміром, до неправильного розуміння української літератури може бути надто швидка і упрощена оцінка українського становища. Українське становище — дуже складне становище. Це я заявляю з повною відповідальністю. Лінія ВУСПП'у провадиться в повному кантакті з поглядами політичної суспільності, з великою витриманістю, що до цього. І от, товариші, в органі ВАПП'у НА ЛИТПОСТ'у читаємо таку оцінку : „... хоч українська пролетарська література і допустилася низки помилок, — однак вона з честю захищала свої позиції“ — які це помилки? Не можна, товариші, розкидатися такими словечками. Якщо ви говорите про помилки, то ви принаймні повинні конкретно зазначити їх, і не мати претенційного тону, що не допускає суперечок і не враховує всієї складності нашої роботи. Такі факти також роблять своє вражіння не лише на літературу, але й на суспільні кола.

Далі загострення моменту, що зробив ВАПП у процесі організації Всесоюзного Об'єднання Пролетарських Письменників. Ми вва-

жаємо, що методологія створення цієї організації безумовно була помилкова. Не можна було створити Всесоюзню Асоціацію шляхом поширення Всеросійської Організації, втягуючи в її орбіту все нові й нові національні одиниці. Така методологічна постановка питання створювала враження втягання до ВАПП'у слабших республік. Поза тим ВАПП називає себе Всесоюзною Асоціацією Пролетарських Письменників цілком без усяких об'єктивних підстав, бо Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників і тепер іще існує як цілком окрема одиниця. Білоруський „Маладняк“ увійшов до ВАПП'у недавно. Що до вирішення питання про вступ Всеукраїнської Спілки, то ми мали готовий штамп Всесоюзної Асоціації, цей штамп товмачать у колах української радянської літератури як відбиток „захватницьких“ тенденцій.

Яке ж становище витворюється через таку методику утворення Всесоюзного об'єднання? Виходить, що Всеукраїнська Спілка Пролетарських Письменників федерується з готовою Всесоюзною Асоціацією Пролетарських Письменників. Як же ми можемо федеруватися з ними, коли ми є невід'ємною частиною Союзу РСР?

Неправильно було поставлено роботу що до скликання Всесоюзного З'їзду. Ми висловлюємо свій жаль, що З'їзд було скликано не за принципом паритетної участі всіх національних республік, що Україна приїхала на З'їзд за запрошенням, а не брала участі в його організації. Це також методологічна помилка. (Голос із президії: „Ви ж не вступили!“). Звичайно, не вступили, і не думаємо вступати, а думаємо об'єднуватися з усіма пролетлітературами СРСР.

Товариші, звіт Авербаха на З'їзді, так мовити, політичний звіт всесоюзної літератури, його було скеровано по лінії Всеросійської Асоціації Письменників, по лінії критики і оцінки російської літератури. Це, звичайно, не погано, але слід було б це центральне питання, що має величезне значіння, організувати так, щоб дати принаймні оцінку найбільших національних одиниць у всесоюзному масштабі, урахувати досвід праці.

Далі, товариші, я не збираюся оздоблювати свою промову діалогами і прошу не перешкоджати. (Галас). Далі, що до тих діаграм, що ми мали „приємність“ читати їх тут на З'їзді, ми, делегати, що прибули з України. Там ми маємо таку характерну річ, як те, що ВАПП об'єднує 4.500 душ письменників „крім України“, значить ВАПП і Україну об'єднує? Так не можна ставити питання до його вирішення, бо це ускладняє саме вирішення. Ми маємо список видань ВАПП'івського об'єднання і там ми знаходимо нашу ВУСПП'івську „Літературну газету“, хоч ВУСПП не є членом ВАПП'у. Це передрішення питання, ця тенденція скерувати організацію Всесоюзної

пролеткультури в певне річище, в таке річище, в яке ми не вважаємо за доцільне її скеровувати.

І от такі методологічні помилки є продуктом недооцінки складності в роботі окремих республік і правлять за матеріал для підсилення анти ВАППівських настроїв на Україні. Ми маємо ще один цікавий факт в цій же ділянці: національне питання ставиться сьогодні, коли ми вже маємо вирішення в справі національного питання. Мені казав закавказький товариш: „Ми маємо рішення закавказької делегації“. Яка радія обмірковувати національне питання, після його вирішення, не вислухавши думки однієї з найбільших республік, що має найбагатший досвід саме в національному питанні? Це помилка, яка варта грошей, помилка, що ускладнює питання, а не вирішує його.

От наші конкретні пропозиції що до об'єднання пролетлітератур національних республік: ми категорично проти Всесоюзнаї Асоціації Пролетарських Письменників, збудованої на демократичному централізмі та за принципом вступу національних республік до головної Всесоюзнаї Асоціації. Ми висовуємо принцип федерації на паритетних підвалинах, на підвалинах не лише теоретичної, ідейної рівноваги й рівності, але на підвалинах організаційної рівності. Постанова Всесоюзнаї федерації, яка торкається певної республіки, у ній же мусить бути затверджена і тільки тоді може входити в силу, бо інакше ми можемо таких постанов навіносити, що від таких постанов на місцях буде гаряче. Тепер дозвольте мені аргументувати наш принцип федерації, про віщо просив мене тов. Авербах. Головний аргумент — це політичний стан роботи національних республік, про віщо я говорив у більшій частині своєї доповіді. Це головний аргумент. Додатковий аргумент — утворення федерацій радянських письменників: увійшовши до ВАПП'у, ми на Україні федерації не створимо. Прийняти принцип старого демократичного централізму в нашому об'єднанні, ми не можемо, хоч би тому, що не можна створити керівництво в центрі. Ми не можемо зняти зі своєї роботи не численних ударників, наших активістів, і послати їх до Москви для сталої роботи та інформації в порівнююче дрібних питаннях, вирішення яких припускає принцип демократичного централізму. Значить демократичний централізм буде провадити теперішнє крило ВАПП'у і, безумовно, буде провадити його помилково. Це практичний бік справи. Є також і принциповий бік справи... Ми маємо партійне керівництво і ми знаємо, як тонко це партійне керівництво ураховує найменше вагання літературного життя. Ми маємо резолюцію ЦК ВКП. Ця резолюція ЦК ВКП конкретного, вузького порядку вказі-

вок не дає, а дає принципову ідеологічну лінію на добрий шмат часу. І в рямцях цієї лінії можуть розвиватися літературні відтінки, може проходити боротьба поглядів, наслідком чого ми прийдемо до позитивних результатів. На Україні у нас є складне становище, і ми маємо спеціальні постанови ЦК Компартії України. Там, товариші, також дуже тонко ураховують становище, там ніколи не дають вузьких вказівок, а дають принциповий напрямок, генерально-ідеологічну лінію. Партія вміє корегувати ухили від ідейної лінії, але вона не нав'язує дріб'язкового опікування і це правильно з боку партійного керівництва, і цей принцип треба покласти в основу ВАПП'у. Треба конче забезпечити обмін досвідом, обопільну підтримку в загальних ідеологічних завданнях характерних для всього Союзу, організаційну незалежність національних республік в рямцях своїх специфічних завдань. Ось як ми ставимо питання і вважаємо, що вирішення його саме в такий спосіб є найдоцільніше.

Що до централізації культури взагалі, то треба сказати, що цей принцип — небажаний. Якщо згадати постанови ЦК ВКП, то там обумовлено, що ні про які централізації літератури не може бути й мови, і це правильно, тому що література дуже складна надбудова, і помилкові директиви або вказівки, дані на цій ділянці, коштують багатьох політичних ускладнень. В постановах від 1925 року ми бачимо, що література повинна провадити боротьбу відтінків і самодіяльність, а це заперечує зайву централізацію, і це для нас цілком зрозуміло.

Ідея демократичного централізму, як її відбивають деякі виступи, має тенденцію в дійсності перероджуватися в справжню специфічну форму. Ми чули вже прикінцеве слово тов. Авербаха в справі його доповіді, і в цьому прикінцевому слові чули ми такий вираз, що, мовляв, хіба ВАПП'у не в тому, що ми втручаємося в справи національних республік, а в тому, що замало втручаємося. (Голос з місця: „Неправда!“ Авербах: „Я цього не казав“). Це можна довести стенограмами, якщо ви їх іще не виправили. Далі заявляє тов. Авербах,— хіба не в тому, що було командування національними республіками, а в тому, що було віддано замало уваги національним республікам. Товариші, увага річ хороша, коли за нею не приходять обов'язкові організаційні висновки, інакше вона обертається в нещастя, в низку помилок, які пізніше приходиться загладжувати довгою працею. Я вважаю, що для того, щоб командувати, для того, щоб керувати національними республіками, треба їх добре знати, а я не певний в тому, що хто-будь із російських товаришів, які працюють у ВАПП'і, настільки знають умови України, Білоруси, Грузії, щоб керувати їхніми пролетарськими культурами. Ми так саме

Національне питання в літературній дійсності

не знаємо як слід умов роботи в Росії і ніколи не претендуємо на опікування російською організацією, в яких би не було організаційних питань. (Голос з місця: „Та ж справа йде про допомогу!“). Дякуємо за допомогу, але допомога буває різна, іноді вона вилазить боком. Не варто також говорити на З'їзді і „козиряти“ такими термінами, як „ми, мовляв, не хочемо нікого образити“. Справа не в образі і така постановка питання що до України звучить трохи гумористично, бо хто нас може образити?

Далі йде козир тов. Авербаха, — він хотів передіришити питання і в прикінцевому слові багато уваги віддав організаційній структурі; він говорив про те, що ми, мовляв, ВАПП, потім Грузія, взагалі Закавказзя, Білорусь й т. ин., уже перейшли етап федерації, ми його переросли, а Україна, що домагається федеративного об'єднання — нація відстала, вона ще не доросла. Вибачте, саме на Україні література так багато розвинена і така складна, що коли ми домагаємось федерації, то саме це свідчить про те, що у нас є особливе багатство літератури; може це ті товариші не доросли, у яких немає складних умов і для яких досить єдиної асоціації. От як треба ставити питання.

Що дає Всесоюзне Об'єднання асоціацій? Обмін досвідом, безумовно багатим цінним, загальноідеологічну лінію в загальних питаннях, полегдження зв'язку, який дуже цінний для нас, витворює солідарність, єдиний фронт проти буржуазії — своєї і чужої. Це завдання може вирішити федерація, а не асоціація, наскільки єдину асоціацію будується за принципом старого демократичного централізму, про який я говорю і який не є бажаний. Ми не можемо піти на такий вступ до ВАПП'у, як декому здається. Це на Україні будуть розуміти, як проглинення ВАПП'ом нашої організації. (Голос: „Хто?“). Широкими колами революційної інтелігенції і селянства. (Сміх. Голоси: „А робітничу класу?“) Не можна робітничу класу відокремлювати від селянства. Наша категорична заява: лишити розмови в пресі і усно про те, що на Україні, мовляв, націоналісти. Лишіть цю справу, якщо ви хочете говорити про єдність. Лишіть розмови про те, що нас веде буржуазія. Нас веде партія, так само як і вас. Киньте козиряти такими речами тому, що від них заносить російськими блинами. Треба відкинути штапований оптимізм, з яким виступають товариші, заявляючи, що у нас на Закавказзі все гаразд, а не те, що у відсталій Україні.

Ми знаємо, що певний ідеологічний процес переходить однаково по всіх республіках, і якщо пролетарські письменники Закавказзя вважають, що у них все гаразд, то це здається трохи підозрілим.

Закінчую свою промову проектом засад Всесоюзного Об'єднання Асоціацій Пролетарських Письменників, яке наша делегація Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників пропонує З'їздові як єдине можливе, принаймні, для України і делегації Всеукраїнської Спілки Пролетарських Письменників. (Зачитує проект).

ПРИКІНЦЕВЕ СЛОВО

Я, товариші, повинен висловити своє задоволення з тієї нагоди, що питання національне все таки було обмірковане серйозно. Висловилося дуже багато товаришів, висловилися представники майже всіх національностей, які тут репрезентовані. Говорили з великою зацікавленістю, іноді з великим темпераментом (тов. Ісламів: „Зі-східним“). Так, зі-східним. Цей темперамент, правда, іноді шкодив поважності обмірковування, іноді товариші якось поверхово аргументували, використовуючи більше жести, ніж докази. (Сміх). Але все ж таки загалом підхід був поважний. Це добре. Національне питання, так само, як і звіт про ідеологічну роботу літературної асоціації, викликав велику увагу, чого і слід було сподіватися. Правда, в поривах полемічного захоплення деякі товариші пришивали українській делегації таки прикмети, яких вона безумовно не має, наскільки є організацією пролетарських письменників. Іноді говорили про націоналістичні тенденції, порівнювали з якимсь товаришем Кикодзе, про якого ми властиво не маємо уяви, але думаємо, що така аналогія не повинна говорити на нашу користь. (Сміх). Представник із Казани виступив з обвинуваченням, що ми не організуємо письменників-татар, але я за ціле моє життя не бачив на Україні ні одного письменника-татарина. Я не знаю, може, є які творчі гуртки в Харкові, а в Києві безумовно немає, бо я сам із Києва. (Голос з місця: „Є на Донбасі“). Тоді треба було і їм виявити якусь ініціативу в розумінні зближення з нашою організацією. На Донбасі працює „Забой“, організація ВУСПП'у, пролетарська, куди входять за більшістю робітники і які, напевне, не можна пришити ні яких націоналістичних тенденцій. Очевидно, що якби до неї звернулися татарські гуртки, вона б їх могла втягнути до загальної роботи. Також мені здається, що не варт було особливо відміняти за всіма відмінками ім'я Леніна, побиваючи ним українську делегацію. Тому, що ця метода, мало того, що тенденційна, але, поза тим, і непридатна для заперечення наших аргументів. Коли я говорив про Леніна, то підкреслював дуже уважно, дуже чуло відношення Леніна до національного питання взагалі і в окремих республіках, та особливу велику ненависть Леніна до шовінізму

Національне питання в літературній дійсності

взагалі, і зокрема до великоросійського, який є найнебезпечніший, хоч би тому, що має за собою великодержавні командні традиції. Український шовінізм, чи який-будь інший, скажемо — білоруський, не мав ніколи владного становища, якщо не рахувати такої клоунади петлюрівської та гетьманської, яка промайнула на Україні протягом кількох літ. А от російський імперіялізм, породжений російською буржуазією, тримав у свій час колишні окраїни на колоніальному становищі. Тому великоросійський шовінізм має традицію історичну. Має врешті і більше сили: та ж, якщо взяти на увагу порівняльну силу російської буржуазії і української, то напевне російська буржуазія була б трохи сильніша у своїй питомій вазі. І от, в зв'язку з цим, Ленін саме й підкреслював небезпечність великоросійського шовінізму. Я це і мав на увазі. „Ми, великоросійські комуністи, повинні як-найсуворіше проганяти із свого осередку найменший прояв великоросійського шовінізму“... Це лист до робітників України. От, товариші, яка оцінка великоросійського шовінізму у Леніна. Він говорив, що це поважний ворог. Принаймні український шовінізм менше значить по своїй соціальній силі. Це ж твердження розвинене і у тов. Сталіна. Як ви пригадаєте брошуру „Основи лєнінізму“, — правда, це видання досить давнє, може бути товариші не пригадують, — але там також підкреслено, що з великоруським шовінізмом треба особливо вперто боротися, наскільки він у великій мірі стимулює інші шовінізми, шовінізми колись поневолених народів.

Цілком даремно нас обвинувачують саме по цій лінії, начеб-то ми забуваємо про свій націоналізм. Хто знає хоч трошки історію нашої організації, той безумовно може переконатися в тому, яку жорстоку боротьбу ми провадили якраз із своїм українським шовінізмом. І я повинен сказати, що в цій боротьбі наш голос лунав сильніше, я гадаю, ніж голос ВАПП'у, в боротьбі з російським шовінізмом. В російській пресі ми маємо іноді таку термінологію, із чого можна зробити висновки, що ми реагуємо більше на свій шовінізм, або, що певніше, на шовінізм буржуазії своєї нації, ніж ВАПП'овці реагують на шовінізм російський.

Питання, звичайно, не обмежується боротьбою за термінологію, але і з усіма іншими проявами шовінізму.

Тут намагалися якимось, і дуже невдало, зв'язати нас із Хвильовим. Хвильовий перший би відхрестився від нас обома руками, так ми допекли йому нещадною критикою і примусили його в пресі в цілому відмовитись від націоналізму. А Ларін зробив це? — Ні! А Ваганян? — Ні. Яка-будь „Жизнь Искусства“ також досі не визнала своїх помилок. Звідси можна зробити такий висновок, що ми свою

українську національну буржуазію не забуваємо, енергійно боремося з нею, нещадно ганьбимо, так що по цій лінії нам дорікати не доводиться. Потім — що до революційної інтелігенції. Тут висовували ще таку концепцію, що вона, мовляв, провадить нас на повіді. Я хочу й тут цитатами із Леніна підкреслити, наскільки національна проблема поважна і наскільки від неї не можна відчакнутись. От, наприклад, як Ленін писав, або певніше доповідав на VIII З'їзді РКП: „Неправильно підмінювати самовизначення нації в цілому самовизначенням трудящих, бо така постановка не звертає уваги на те, з якими труднощами і якими заплутаними шляхами проходить диференціація серед нації“. Ураховуючи цю хоробливість, цю складність диференціації всередині нації, Ленін підкреслював, що гасло самовизначення не може стосуватися лише літератури, тому що це гасло було б гаслом Рози Люксембург, а воно повинно стосуватися до цілої нації. „Різні нації ідуть однаковою дорогою, але у вищій мірі різноманітними, кривими доріжками та стежками“. Таке твердження свідчить про величезну глибину національного питання і про konieczність особливо тонко підходити до його вирішення. „Непохитно провадячи боротьбу за єдність націй, нещадно відганяючи все, що їх роз'єднує, ми повинні бути обережними, терплячими та податливими що до пережитку національного недовір'я“. От чому ми не шельмуємо в цілому тієї революційної інтелігенції, яка заховала ще в собі деяке недовір'я в національному питанні. Ми не відкидаємо її через це недовір'я в табор контр - революціонерів, ми заявляємо, що треба чутливо намагатися допомагати широким верствам інтелігенції вижити недовір'я, що виросло на старій практиці. Для цього й треба довести, що дійсно наше Всесоюзне Об'єднання Пролетарських Письменників немає якого б то не було найменшого рецидиву націоналізму і національну проблему вирішуємо ідеально. Виходячи від Ленінових тверджень, підходимо особливо чуло до того, щоб не відкидати революційної інтелігенції, яка ще не є пролетарською; ми це знаємо, але намагаємося керувати цією інтелігенцією, щоб не дати українській буржуазії прибрати її до своїх рук, разом із селянством. Ми мусимо створити в майбутньому гегемонію пролетарської літератури на Україні, так само, як кожна пролетарська література повинна досягти гегемонії в своїй національній республіці. Ми не рекомендуємо обвинувачувати нас за це в „хвостизмі“, що от, мовляв, ви йдете у хвості своєї інтелігенції. Ми не губимо своєї класової істоти, але в той же час впливаємо на цю інтелігенцію і, значить, боремося за те, щоб створити оптимальні умови для цього впливу, а не виключити його. От вам ще одне принципове питання, яке

Національне питання в літературній дійсності

викликало жваве обмірковування на З'їзді, але яке, я гадаю, після моїх пояснень начеб-то не повинно викликати заперечень. Я ще мушу застерегтися що до деяких речей, про які я в доповіді мало згадував. Тов. Кіршон дорікав мені в тому, що я не говорив про боротьбу з місцевим шовінізмом.

Правда, я не багато зупинявся на цьому моменті і не особливо багато говорив про конечність тісного зв'язку з російською літературою і російською революційною суспільністю. Не говорив я про це багато тому, що це речі характеру аксіомного — вони зрозумілі для нас і для вас і не викликають якоїсь дискусії. Я ж свою доповідь використував для того, щоб протягом години (правда, я трохи перетягнув цей час) висвітлити дискусійні питання. Тому не можна дорікати мені в односторонності, а треба урахувати напрямок співдоповіді — висвітлити з максимальною повнотою спірні питання і не пережувати тих питань, що ви і ми давно вирішили.

Ще декілька слів про орієнтацію на Росію чи на Захід. Я проти такої формули, або точніше, проти самого терміну „орієнтація“, оскільки він знайшов на З'їзді найрізноманітніше тлумачення. Я вважаю, що ми, перебуваючи в тісному зв'язку з Росією, в той же час лишаємося в такому ж зв'язку і з усіма народами, що входять до нашого Союзу Радянських Республік, — з народами, що мають пролетарське ядро. Там, де пролетаріят слабкий кількістю, є за те революційне селянство і ком. партія, яка провадить усі народи СРСР до комунізму. Так от орієнтація на Росію не стріває суперечок. Ніхто не говорить про розрив із Росією, але в той же час ми радимо брати все корисне у всіх народів СРСР — по-перше, і по-друге — західних та східних письменників, які мають для нас інтерес ідеологічний і формальний. Ми ж не відкинемо Анрі Барбюса, не перестанемо читати Сінклера, а де чого і в них навчимося. Значить не можна перетовмачувати наших слів у такому розумінні, що ми хочемо повернутися лицем до Європи, а поворотним боком до Росії. Це не так. Ми тільки хочемо засвоїти всі досягнення світової літератури взагалі і світової революційної літератури зокрема. Ми не ототожнюємо революційної літератури з пролетарською, але питання про використання революційної літератури, класичної світової літератури, на мій погляд, треба ставити, не піддаючися шкідливій, буржуазній ідеології. Ми повинні використати революційні тенденції, пророблюючи їх у відповідний спосіб крізь призму пролетарського світогляду. От наша програма, вона не заперечує марксизму і не може викликати суперечок. Принаймні ЦК Ком. Партії більшовиків України формулює завдання пролетарської учби саме як всебічну учбу, як засвоєння світових багатств з опрацюванням їх згідно нашим завданням.

Я вже наближуюсь до кінця, який має бути цікавим для делегатів З'їзду — що до питання про наше ставлення до З'їзду і до ідеї створення об'єднання пролетарських літератур СРСР. Якщо у товаришів звучали тут скептичні нотки, то я гадаю, що вони були безпідставними. Сам той факт, що ми приїхали на З'їзд представницькою делегацією, а не вислали промовців для вітання З'їзду, говорить про те, що ми приїхали договорюватися, а не затирати питання, не відкладати його під сукно. Це цілком зрозуміло.

Питання стоїть не в такий площині, що ми проти Всесоюзного Об'єднання, а в площині вироблення ідеологічних форм цього об'єднання. Ми тут запропонували ті форми, що вважаємо їх за найкращі, ті форми, що нам доручила їх захищати організація, — організація, що має багатий досвід національної праці на Україні. Ми ці форми захищали, ми вислухували ваші міркування, терпляче, без паніки і без зайвого вимахування руками. Ми вважаємо, що наша постановка питання загострила вашу увагу до національного питання, примусила делегатів З'їзду, так мовити, напружити свої зусилля, щоб як належить вирішити це питання, ураховуючи максимально всі обставини, всі тонкощі, створивши оптимальні умовини для роботи радянської літератури в окремих національних республіках.

Тому, товариші, питання про федерацію не треба розуміти так, як це розуміють деякі грузинські товариші — за аналогію з політичними партіями соціал-федералістів. Тут треба брати аналогію з нашим Радянським Союзом, але ні в якому разі не буржуазними федералістами, які були в Грузії або на Україні (вони рівнялися російським кадетам, лише з лівим відтінком).

Отже нашу пропозицію треба розглядати не в цьому звязку, а саме в розумінні федерування за радянськими принципами. Справа, нарешті, не в термінології, а в принципі. Ми не висовували цього слова — федерація — як бойове гасло, за яке обов'язково треба було перегризи горло. Ми ставили цей термін для того, щоб відтінити складні особливості, що у нас витворюються, принаймні в нашій республіці, з тим, щоб урахувати зв'язаний з цим терміном відтінок істотности справи. Наш проект передбачав таку постановку справи, що через неї не буде смикання окремих республік, не буде невдалих наказів із центру, а буде принципова єдність, буде єдність у головних питаннях, буде загальний фронт, але не буде дріб'язкового опікування, не буде дріб'язкового втручання, яке дуже і дуже шкодить. Воно було в 1925 році, коли Валайтес приїздив до нас — відповідальним робітником із ВАППу і розводив необмірковані, непридатні теорії. Безумовно, від такого опікування, від такого втручання буває велика шкода.

Національне питання в літературній дійсності

Значить, товариші, я розшифрую наш проєкт федерації якраз для того, щоб відкинути ті скептичні зауваження, які іноді звучали і які висловлювались у твердженнях, що українці хочуть, мовляв, чимсь пошкодити Всесоюзному З'їздові. Неправда це.

Ми, товариші, висовуємо головний принцип об'єднання, який для вас, властиво, не буде новим, але який варто підкреслити — це те, що не треба ототожнювати літературу з такими політичними або громадськими організаціями, як партія, або професійні спілки. Треба не забувати специфічних умов літературної роботи і специфічних літературних завдань. Ми повинні пам'ятати резолюцію ЦК ВКП, і розроблену у нас на Україні, яка говорить про те, щоб не було бюрократичних збочень нашого об'єднання.

Треба створити такі форми об'єднання, які за максимальної єдності урахували б специфічний характер літератури і в такий спосіб організували б літературу для максимальної творчості, ідейної роботи, а не для якогось дрібного політиканства, як це, на наш погляд, робить хвалена „ліва опозиція“. У них — загальне політиканство, загальне стриження під мертву схоластику. Я гадаю, що ми не захопимося статтями Валайтеса про національне питання, разом з усіма його крокодиловими сльозами на адресу пригноблених націй. Цілу цю дурницю відкинемо, як демагогію.

Ми хочемо вірити в те, що у Всесоюзному Об'єднанні буде тільки дружня праця, і не буде демагогії. (Оплески).

ХРОНІКА

ДО 15-РІЧЧЯ СМЕРТИ М. КОЦЮБИНСЬКОГО

Конкурс на пам'ятник М. Коцюбинському. В Наркомосі відбулося засідання спеціальної комісії для вироблення умов конкурсу на пам'ятник письменникові М. Коцюбинському. Пам'ятник буде поставлено у Вінниці. До учасників конкурсу комісія вирішила поставити, як одну з головних вимог, щоб у пам'ятникові Коцюбинському було відбито письменника, як художника і як громадянина. Бажаємо виявити такі моменти Коцюбинського — громадянина, як протестантизм, приховану революційну потенцію, як співця революційної боротьби 1905 р. Участь у конкурсі можуть взяти скульптори всього радянського Союзу, а також Західної України. Кращого проєкта буде премійовано. Премія — 1500 крб.

До дня смерті М. Коцюбинського. ДВУ випускає такі його книжки: „М. Горький та М. Коцюбинський“ (листування). Уложив Айзеншток. М. Коцюбинський: „Він іде“ з передмовою Квітки; „Пекоттор“ з передмовою Мішанинова; „Коні не винні“ з передмовою Ю. Савченка; „Persona grata“ з передмовою Ізор'єва.

У СОТІ РОКОВИНИ НАРОДЖЕННЯ ПИСЬМЕННИКА ГЕНРІКА ІБСЕНА

20 березня минуло сто літ від дня народження великого норвезького письменника Г. Ібсена.

Вийшов Ібсен із старої данської родини. Вже в початковій школі звернув на

себе увагу своїми вправами з письменства. В 1848 р. Ібсен захопився революційними ідеями: перший його вірш — це ода „Пean повстанцям - мадярам“. Маючи двадцять років він їде до Християнії на університетські студії. Тут він зустрічається з робітниками, серед яких проповідує суспільний радикалізм і націоналізм. В Християнії Ібсен став редактором, режисером і директором театру в Бергені і Християнії. В 1864 році він поселився в Римі. В 1891 році повернувся до Норвегії. Помер 23 травня 1906 р. Поховано його в Ослі.

Найголовніші твори Ібсена: „Пані з палацу Естрот“, „Бенкет у Сольгаугу“, „Ніч під св. Івана“, „Оляф Ліліенкранс“, „Лицарі півночі“, „Комедія кохання“, „Претенденти до престолу“, „Бранд“, „Нора“, „Ворог народу“, „Коли мертві воскреснуть“, „Дика качка“.

На українську мову перекладено частину Ібсенових драм.

ПЛЕНУМ РАДИ ВУСПП І ВСЕСОЮЗНИЙ З'ЇЗД ПРОЛЕТПИСЬМЕННИКІВ

28 — 29 квітня в Харкові відбувся поширений пленум Ради ВУСПП, який вислухав звіт секретаріату, що його зробив т. Микитенко, а також обговорив низку питань організаційного і творчого характеру. Далі було обрано делегацію на Всесоюзний З'їзд прол. письменників, що відбувся в Москві (31/IV — 8/V 28 р.). В наслідок роботи З'їзду утворено Всесоюзне об'єднання асоціацій пролетписьменників (ВОАПП.).

Хроніка

ЗАКАВКАЗЬКИЙ З'ЇЗД ПРОЛЕТАРСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

У Тифлісі відбувся перший з'їзд пролетарських письменників Закавказзя. На з'їзді вислухали доповідь про підсумки й перспективи літературного життя Закавказзя та доповідь про радянську літературу.

У ДЕРЖАВНОМУ ВИДАВНИЦТВІ УКРАЇНИ

Книжки що вийшли з друку протягом останнього місяця: Микола Хвильовий — твори, т. II. М. Івченко — „Землі дзвонять“ (оповідання, куди ввійшли: Наповні дні, Порваною дорогою, Ранок, Лісові, поема, Світляки та Землі дзвонять) І. Микитенко — „Вуркагани“. Т. Шевченко — „Художник“ (автобіографічна повість — переклад з російської за редакцією та з переднім словом І. Айзенштока). М. Доленго — „Узьміль“ (поезії). Борис Антоненко-Давидович — „Смерть“ (в цю збірку ввійшли такі оповідання: Смерть, Тук-Тук, Крижані, Мережки, Шкапа). Т. Шевченко — Дві поеми: „Сон“ і „Кавказ“ (передмова акад. Багалія, редакція тексту М. Новицького). Т. Шевченко — „Катерина“ (передмова О. Дорошкевича, редакція тексту М. Новицького). О. Донченко — „Золотий павучок“ (повість). Іван Франко — „Грицева шкільна наука“. Гр. Косинка — „Вибрані оповідання“. І. С. Нечуй-Левицький — „Твори“ т. II (за редакцією і з критичною розвідкою Юр. Меженка). Гр. Яковенко — „Вербовчани“ (повість й оповідання). М. Коцюбинський — „Повна збірка творів“ т. III (за редакцією і з переднім словом академіка С. Єфремова).

ДВУ видало низку книжок Остапа Вишні: „Дід Матвій та інші оповідання“, „Походження світу та інші оповідання“, „Різдвяний сон кобили вороної“, „Кримська ніч“, „Страхіття“, „Головполітосвіта“, „Життя татарчине“, „Про дядька Панаса“, „Охорона народнього здоров'я“ та „Усмішки“ т. III.

З світової літератури видруковано: Вільям Шекспір — „Отелло“ (переклад з англійської М. Йогансена і В. Щербаненка), А. Сінклер — „Король Вугіль“ (переклад з англійської Н. Кучми за редакцією М. Йогансена).

В галузі художньої дитячої літератури видруковано: Марк Твен — „Пригоди Тома Соєра“. Варвара Чердніченко — „Весела компанія“. В. Минко — „Swa № 2“. О. Донченко — „Молотьба“ (для дітей молодшого віку).

З критичної літератури видруковано: А. Абчук — „Менделе Мойхер Сфорім“ (Ш. Я. Абрамович — його життя і творчість). А. Хвиля — „Від ухили у прірву“ (про „Вальдшнепи“ М. Хвильового).

Друкуються такі книжки: Мамін-Сибіряк — „Вибрані оповідання“. Е. Сінклер — „100%“ (історія одного патріота). Я. Мамонтов — „Бузанівські лицедії“ (трагікомедія на 12 одмін). Григорій Епик — „В свігах“ (дитяче оповідання). Майн Рід — „Оцеола Ватажок“. Доленго — „Лиха сем'я“. Бордуляк — „Вибрані твори“. Лакіза — „М. Коцюбинський“. В. Сосюра — „Коли зацвітуть акації“. Я. Кальницький — „Навколо світу в 50 днів“. Серафимович — „Помолився“. Хоткевич — „Село в 1905 році“. Копиленко — „Сенчини пригоди“. Барбюс — „Справжні історії“. Лейтес — „Десять років української літератури“.

ДВУ видає збірку новел Андрія Барбюса „Справжні історії“, написані автором підчас подорожу по Румунії та інших країнах. У цих новелах автор викривав всі негативні наслідки капіталістичного ладу.

ХРЕСТОМАТІЯ ЗАХІДНІХ ЛІТЕРАТУР

ДВУ готує до друку „Хрестоматію західних літератур“ за редакцією проф. Білецького у 5-ти томах. Том перший — зразки античних літератур — грецької та римської, том другий — середньовічна література, том III — література XVII та XVIII століття, том IV — література XIX століття, том V — література кінця XIX століття і XX-го.

У ВИД. „КНИГОСПЛАКА“

Книгоспілка видає „літературну бібліотеку“, що містить вибрані твори найкращих українських письменників. Все видання розраховане на сімдесят п'ять томів. До кожного тому подано провідну статтю, що характеризує етапи та особливості творчості кожного письменника на загальному літературному тлі.

Все видання творів Леся Українки за загальною редакцією Б. Якубського буде закінчено в липні 1928 р. У це видання ввійдуть недруковані твори Л. Українки.

Друкуються і готуються до друку з класиків: Черемшина М. „Верховина“. Нечуй-Левицький — „Хмари“. Вовчок М. — „Вибрані твори“. Костомаров М. — „Чернігівка“. Федькович О. — „Вибрані твори“. Поети пошевченківської пори — „Вибрані твори“. Прозаїки по 1905 році — „Вибрані твори“.

З сучасних письменників друкуються: Плужник Є. — „Родина Кашкиних“ (роман). Тенета Б. — „Повість“. Антоненко-Давидович Б. — „Січ-мати“ (роман). Качура — „Оповідання“.

З світової літератури друкуються: Конрад Д. — „Визволення“ (роман). Флобер Г. — „Мадам Боварі“. Лесков М. — „Вибрані твори“. Франс А. — „Харчевня Королеви Педок“.

Вийшло з друку: Лісовий — „Микола Ярош“ (В полум'ї революції, роман-хроніка). В. Підмогильний — „Місто“ (роман). К. Гордієнко — „Автомат“ (оповідання). Квітко-Оснів'яненко — „Вибрані твори“, т. II.

ПО ИНШИХ ВИДАВНИЦТВАХ

В-во „Західня Україна“ видало книжку Петра Козланюка — „Хлопські гаразди“ (оповідання).

В-во „Сяйво“ видрукувало: Євген Плужник — „Недуга“ (роман). „Досвітні огні“ — Збірник української художньої прози від Гр. Квітки до великої революції (склав і передню статтю написав Ан. Лебединський).

В-во „Рух“ видало Миколи Чернявського — „Твори“ (поезії — молодість 1887—1896).

ВУФКУ видало книжку Евальда Андре Дюпона — „Кіно й сценарій“ (переклад з німецької, передмова А. Басекеса та В. Хмурого). Книжка Дюпона призначена для новачка-сценариста і, по мимо своєї примітивності та популярності, зачіпає цілу низку основних проблем кінематографії та сценарія. Автор робить багато висновків на підставі численних матеріалів вивчення глядача. Цим самим книжка робиться ще цікавішою для радянського кіно-робітника, коли взяти на увагу, що в СРСР справа вивчення глядача ставиться на перше місце в низці актуальних проблем кінематографії.

НОВІ ВИДАННЯ РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Г. Гейне — „Лирика“ (под редакцією П. С. Когана) „ГИЗ“. Уильям Дж. Локк — „Счастье Теофила“ (роман). Илья Эренбург — „Лик войны“, „Зиф“. Аркадий Аверченко — „Веселье Устрицы“ (с предисловием А. Старчикова) „Зиф“. Ярослав Гашек — „Счастливая семья“ (юмористические рассказы — перевод с чешского И. Скачкова) „Зиф“. Анатолий Франс — „Остров пингвинов“ (перевод с французского под редакцией Корша Е. с критико-биографическим очерком А. В. Луначарского). Анатолий Франс — „Театральная История Йокаста“. Александр Неверов — „Авдотьяна жизнь“ „Зиф“.

КОНКУРС НА ЮНАЦЬКИЙ РОМАН ТА ПОВІСТЬ

9-го квітня 1928 р. відбулося засідання журі оголошеного ДВУ конкурсу на юнацький роман та повість. З одержаних рукописів ухвалено до друку 3, а з цих трьох премійовано 2. Першу премію (1500 крб.) призначено Гр. Епікові за повість „Без ґрунту“, другу (500 крб.) Ол. Соколовському, за роман „Перші хоробрі“. До друку без преміювання ухвалено „Кучеряві дні“ Ів. Кириленка.

ЗАКІНЧЕНО КОНКУРСА НА ДИТЯЧУ КНИЖКУ

7-го травня 1928 року відбулося останнє засідання журі оголошеного ДВУ конкурсу на дитячу книжку. Разом було розглянуто 74 рукописи, з них премійовано—3. Перша премія (500 карб.) „Омелько“ (дитяча повість) зтвор С. Баско—Харків. Друга премія (250 карб.) „Злодій“ (оповідання) автор М. Іваницька—Київ. Третя премія (100 карб.) „Зінькова зірка“ (оповідання) з умовою, що автор виправить рукопис за рецензією. 45 рукописів, як непридатні до друку, повертаються авторам; 20 рукописів залишається в редакції дитячого сектору ДВУ для ґрунтовної переробки. 6 рукописів передано для використання до редакції журналу „Червоні Квіти“.

Премійовані рукописи видуть незабаром з друку накладом Державного Видавництва України. Непремійовані, але придатні до друку рукописи після відповідної редакційної обробки буде надруковано окремим збірником. Провінціальних авторів буде сповіщено поштою про стан їхніх рукописів. Харківським авторам пропонується звертатися за справками до Секретаріату Редакційного Відділу ДВУ (вул. К. Лібкнехта, № 31) з 1-ої години дня (що-дня, крім суботи).

КОНКУРС НА ДИТЯЧУ П'ЄСУ

Державне Видавництво України оголошує конкурс на дитячу п'єсу для шкіль-

ного театру. Конкурс відкритий—участь в ньому можуть брати всі письменники (також і початкуючі). Твори приймається так оригінальні, як і інсценізовані за літературними творами (класичними або сучасними).

Бажано, щоб у п'єсі було не більш 3—4 дій та щоб виконання всієї п'єси продовжувалося не більш години (не рахуючи антрактів), а також, щоб головну частину дієвих осіб складали діти.

П'єси подаються обов'язково українською мовою, написані на машинці з одного боку аркуша. Рукописи надсилається на адресу ДВУ (Харків, вул. Лібкнехта, 31). До рукопису додається закритий конверт з прізвищем та адресою автора. На конверті визначається девіз та великими літерами „На конкурс“.

Остаточний термін подачі матеріалів першого серпня 1928 року. Премії встановлюються такі: I-ша премія—500 крб. (одна), II-га премія—250 крб. (дві), III-тя премія—150 крб. (три). Премії надається за постановою окремого журі.

Оцінка п'єс для премії буде порівняльна, щоб-то премії дається за найкращі речі подані до даного конкурсу. Премії виплачується протягом місяця після постанови журі. Гонорар за видання в ДВУ премійованої п'єси виплачується за звичайним тарифом. Всі премійовані п'єси вважається за придбані ДВУ. Непремійовані п'єси, але придатні до друку, ДВУ використовує на звичайних умовах. Непремійовані і непридатні до друку п'єси авторам не повертається.

ЗА КОРДОНОМ

ДРУГИЙ ПОЛЬСЬКИЙ ФІЛОСОФСЬКИЙ КОНГРЕС

(Варшава 23—28 вересня 1927)

П'ять років тому, в умовах дикого розгулу зоологічного націоналізму, у Львові відбувся перший польський філософський конгрес. Звичайно, що це не могло не відбитися на „об'єктивності“ в підборі

учасників конгресу. Він складався виключно з польських філософів.

З того часу політична ситуація дещо змінилася. Польський фашизм змагається консолідувати єдиний буржуазний фронт проти СРСР і тому на другому конгресі приймали участь делегати від російської та української білої еміграції, буржуазні філософи Західньої України, Югославії та Чехословачії.

Усього на конгресі було 147 учасників і коло 200 гостей. Крім пленарних засідань, працювали 7 секцій (історії філософії, метафізики та теорії пізнання, філософії природи, психології, логіки, семантики та естетики. За весь час конгресу було заслухано 70 докладів, більшість яких відносились до історії філософії.

На пленарному засіданні укр. філософ Лірчук (Берлін)—ученик віденського професора Йодля — прочитав свою велику роботу „Про слов'янську філософію“, а чеський філософ Vovovka (Воровка) із Праги зробив доклад на тему „Поворот до матеріалізму в філософії“. На жаль, у нас немає хоч би коротких тез цих і слідуючих докладів, щоб судити про зміст і аспект, під яким розглядались окремі проблеми.

В секції історії філософії той же Мірчук прочитав доклад про „Укр. філософа Сковороду“.

Дуже жваво працювала секція логіки, де відзначались декілька докладів, присвячених розробці т. зв. теорії дедукції Bertvana Russel'a та логістиці.

В секції психології між иншим український філософ, Фройдліт Ст. Балеї, автор відомої роботи про Шевченка, зробив доклад на тему „Психологія змислу“, суть якого зводилась до дилеми: „Життя не має жодного змислу“. Не має ніякого сумніву, що Балеї виражає не лиш свої янепедницькі настрої, але і вельми широкі шарів західньо-української (а може й нашої!) дрібної буржуазії, що опинилась після революції в глухому завулку, із якого не бачить жодного виходу.

Але найбільшу увагу конгресу звернула на себе група російських махрових ідеалістів Бердяєва, Лосського та Франка, що в своїх докладах в секції метафізики змагались обоснувати сучасну релігію при допомозі інтуїтивізму та різко виступали проти матеріалізму.

Слабо була представлена секція естетики, в якій було два доклади: Татаркевича: „Про асоціативну естетику в 17 ст.“; Осовського „Про різницю між прекрасним у природі та мистецтві“.

Секція філософії природи головним чином посвятила свою роботу проблемі причиновості.

Нарешті в секції семантики наряду з докладами Осовської (Варшава) „Про поняття вираження“, Карцевського (Прага) „Про диференціальний характер мовних символів“—укр. філософ Чехович (Берлін) прочитав свою роботу про „філософію мови Потебні“.

С. Ф.

З ЖИТТЯ УКР. ПИСЬМЕННИКІВ У ПРАЗІ

У Празі при спілці студентів громадян УСРР існує літературна секція, бувають членів т-ва „Жовтневе Коло“. Останні в цьому місяці улаштували літературну дискусію про розвиток і напрямки сучасної української літератури.

А. Павлюк прочитав доклад на тему: „Модерні напрямки сучасної української літератури“.

М. Масляк прочитав доклад на тему „Соціологічні основи Зах.-Української літератури“. По докладах відбулася жвава дискусія, в якій приймали участь представники еміграції різних напрямків.

А. Павлюк переклав на чеську мову „Кіт у чоботях“—Хвильового. Переклад зданий в друк до видавництва „Одеон“ у Празі.

Павлюк переклав з французької на українську мову поезії Аполінера.

Г. Пирхавка переклав: „Ян Маргул“—Ванчури, „Сполошений святий“—Шефера. Перекладає „Лани і поле бою“—Ванчури.

Е. Рижук кінчає переклад з чеської на українську мову: „Фільм“—Тайге. Перекладає: „Мій гандель гешефт зі псами“—Гашека.

Рижук і Павлюк приступили до перекладу відомого роману Гашека „Добрий вояк Швейк“, який зараз майже перекладений на всі європейські мови.

Масляк переклав з чеської—поезії Волькера і поезії Гори. Переклав: „Веселі оповідання“ Ольбрехта.

ЛІТОПИС РЕВОЛЮЦІЇ

ЖУРНАЛ ІСТПАРТУ ЦК КП(б)У

Виходить 8 разів на 2 місяці

Рік видання 6-й

Завданням „ЛІТОПІСУ РЕВОЛЮЦІЇ“ є освітлення з погляду марксизму - лєнінізму історії революційної партії пролетаріату КП(б)У й боротьби робітників та селянських мас України за своє визволення.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ освітлює історію КП(б)У й РСДРП(б), історію масового революційного руху й боротьби з царатом, історію пролетарської й громадянської війни на Україні.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ освітлює питання, що зв'язані з історією українського національного руху, з історією українських націонал-соціалістичних партій з погляду боротьби пролетаріату та його партії — РСДРП(б) і КП(б)У, за гегемонію й керівництво революційним рухом на Україні.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ освітлює революційний робітничий, селянський і національний рух у Західній Україні, його вплив і зв'язок з революційною боротьбою на Радянській Україні.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ дає науково-дослідницькі, а також загально-теоретичні статті з історії партії та ревруху й спогади активних учасників останнього. Журнал звертає велику увагу на питання бібліографії, вміщаючи критичні огляди літератури на окремі питання історії партії й ревруху та рецензії на окремі видання.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ вміщає в спеціальному розділі невеликі спогади й дрібні замітки про окремі епізоди з історії партії й революційної боротьби на Україні.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ вміщає документи, що стосуються історії КП(б)У, а також з їхнім ходом і розвитком, а також готує необхідний фактичний матеріал для істориків революції й партії.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ допомагає так партійному активі, як і широким верствам партії серйозно й поглиблено засвоїти історію партії й Жовтня, історію пролетарської революції на Україні, знайомить з їхнім ходом і розвитком, а також готує необхідний фактичний матеріал для істориків революції й партії.

„ЛІТОПІС РЕВОЛЮЦІЇ“ дає також матеріал, що відповідає даному політичному моменту в розумінні історичного освітлення й вивчення питань, які стоять перед КП(б)У.

1928 року буде звернено велику увагу на найважливіші події з історії КП(б)У й пролетарської революції на Україні 1917—18 р.р. в зв'язку з десятиріччям їх.

РЕДАКЦІЯ: Харків, ЦК КП(б)У, вул. К. Лібкнехта, № 64

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ

у Союзи

За кордоном

1 рік (6 книжок) . . . 8 карб. — к.
6 міс. (3 книжки) . . . 4 „ 50 „
Окреме число . . . 1 „ 75 „

1 рік (6 книжок) . . . 5 д. 20 ц.
6 міс. (3 книжки) . . . 2 „ 50 „
Окреме число . . . 1 „ 15 „

ПЕРЕДПЛАТУ ПРИЙМАЄ СЕКТОР ПЕРІОДИЧНИХ ВИДАНЬ ДВУ

Харків, Сергіївська пл., Московські ряди, 5

Уповноважені Періодсектору по всіх містах України, поштово-телеграфні контори та листоноші

Лібікнехта

Ціна 75 коп.

